

JULIUSZ SŁOWACKI

Mindowe

JULIUSZ SŁOWACKI

Mindowe

KRÓL LITEWSKI

OBRAZ HISTORYCZNY W PIĘCIU AKTACH

OSOBY:

- MINDOWE, król litewski
- ROGNEDA, matka Mindowy, ociemniała
- HEJDENRICH, Krzyżak, legat papieski
- DOWMUNT, książę znalszawski
- ALDONA, żona Dowmunta
- TROJNAT, synowiec Mindowy
- HERMAN, Krzyżak
- WOJSIEŁKO, mnich, syn Mindowy
- LUTUWER
- KRZYŻAK
- MNICH I.¹
- Litwini, Krzyżacy, Paziowie, orszak Mnichów

Scena w Zamku Nowogrodzkim.

¹MNICH I. — pierwszy z mnichów, mówiący w ich wspólnym imieniu. [przypis edytorski]

AKT I

SCENA I

Sala w zamku Mindowy. TROJNAT, HERMAN, PAZIOWIE niosą kobierce.

HERMAN
do PAZIÓW

Rozścielcie tu kobierce, papież je przysyła
Dla króla poganina, co dzisiaj chrzest bierze.
Święta korona skronie pogańskie okryła,
Niech więc czci wiare, niechaj jej świętości strzeże,
Niech poważa Krzyżaków święcone klasztory.

TROJNAT

Jakże cudnie utkane zamorskie bisiory!
Po takich łąkach nieraz śledzę sarny tropy.
Niemcy musieli pokraść z naszych dolin kwiaty,
Wstąpię na nie, woń może wydadzą spod stopy.

HERMAN

wstrzymując go
Wybacz, książę Trojncie, nie masz chrzestnej szaty,
Nie możesz po nich stąpać, z Rzymu je przywożę.

TROJNAT

A kiedy będę królem, będę mógł?

HERMAN

Ha! może?
Jeśli razem zostaniesz i kościoła synem.

TROJNAT

A kiedy będę królem nie-chrześcijaninem?

HERMAN

Marzysz, książę!

TROJNAT

Ty marzysz! jam dziedzic korony.
Kto wie, czy będę czekał, aż losu kolejną
Spadnie na mnie dziedzictwo?

HERMAN

Łudzisz się nadzieją,
Płonną nadzieją... Słyszysz chrześcijańskie dzwony!
Słyszysz? chrześcijańskimi przemawiają słowy.
Umilkły wasze bory, ustały drzew szумы,
I ludzie milczeć będą i uchylą głowy.
Słyszysz te dzwony! teraz zbądź² niewczesnej³ dumy.
Zbladłeś?

TROJNAT

O nie! myślałem — że dzwony usłyszę
Na pogrzebie Mindowy.

²zbądź — pozbądź się [przypis edytorski]

³niewczesny — nie na czasie; pojawiający się w nieodpowiednim momencie. [przypis edytorski]

HERMAN
Przy dzwonów odgłosie
Może ciebie w grób włożyć?

Pogrzeb, Obrzędy, Obyczaje

TROJNAT
Ja — spłonę na stosie!
Mnie modrzew cichym szumem do snu ukołysze.
Jeszcze usiądzie sokół na martwym ramieniu,
Nastrzępi pióra — chartów zaskowycze⁴ sfora.
Ani mię⁵ ciasna ziemi uwieży zapora,
Ja z pieśnią Wajdeloty ulecę w płomieniu:
Ulecę — może raczej z jaką Niemca duszą.

HERMAN
Nie słyszę twojej mowy, bo ją dzwony głuszą.

TROJNAT
Wykręt krzyżacki — słyszał!

HERMAN
Już wydane hasła,
Śpieszę chrzcić króla Litwy.

TROJNAT
Tyś zawsze gotowy
Chrzcić i grzebać ochrzczonych — idź na chrzest Mindowy,
Zapał tam świecę — zapał — i strzeż by nie zgasła,
Nim się dopali, pójdziesz za Mindowy trumną,
Oszczędzisz sobie trudu.

HERMAN
O książę Trojnie!
Nadto słabą masz rękę, duszę nadto dumną;
Do czegoż próżne groźby...

TROJNAT
Czyliż wy mniemacie,
Że trudno zabić stryja? Ochrzcić trudniej było,
A wyście go ochrzcili. Byłem królem we śnie,
A o chrzcie nigdy mi się nawet i nie śniło.

HERMAN
Jeżeli tak? zamiary odkrywasz za wcześnie.
We mgle ukryta zemsta, posępna i cicha
Jest stałością rycerza; jawna — dumą dziecka.

Zemsta, Dorosłość,
Dziecko

TROJNAT
Gdzież więcej dumy jako pod tą zbroją mnicha!
Jak wąż się kryje podła, nikczemna, zdradziecka,
Sam cel częstołożonych trudów nie opłaci.
Patrz! Braciszek zakonu, najpodlejszy z braci,
Ostatni, wśród posępnej wychowany celi,
Nędzny — na granitowej zasypia pościeli,
Lub, o nędzo człowieka! w trumnie odpoczywa.
I tam uśpiony, dumę zdradza przez sen, słowy,

⁴zaskowycze — dziś: zaskowyczy. [przypis edytorski]

⁵mię — daw. forma nieakcentowana w zdaniu zaimka osobowego 1 os.lp (analogiczna do 2 os.lp: cię); dziś tylko: mnie. [przypis edytorski]

Rządzi klasztorem, z dumnej przełożonych głowy
Brylantami błyszczący znak godności zrywa,
I sam się stroi — patrzaj! a ten przełożony
Już marzy o czerwonym na głowę birecie;
A ten, co biret posiadał — przez sen już ma trony,
Trony papieskie — papież? — papież starzec — dziecię —
Dziecię przy królu Litwy, niestraszny nikomu.

HERMAN

Wielki nasz papież usiadł gdzieś w italskim domu,
Z drżącą starości dłonią, z osiwiałą głową.
Wielki! — niechaj wyrzeknie jedno ciche słowo,
Którego brzmieniem ledwo zabrzmiał echa sali,
Od dźwięku tego słowa mnogi tron się wali:
Spadają króle, berła wypuszczają z dłoni,
Lub chwieją się jak wieże, gdy Bóg wstrząsa ziemię;
Ale gdy twarz łagodną przed ludem odsłoni,
Chrześcijan mnogie na twarz pada przed nim plemię,
Drżące błogosławieństwo starca się rozlega
Od wzniosłych wież Solimy do Bałtyku brzega.
Książę! będziesz przytomny⁶ przy chrzestnym obrzędzie?

TROJNAT

Nie jestem wam potrzebny.

HERMAN

Żegnam cię.

Odchodzi z orszakiem paziów.

TROJNAT

sam

Więc wszędzie!

Wszędzie mnichów spotykam! ale przyjdzie pora —
Przyjdzie — on zginąć musi — z nim Niemcy wyginą.
Mindowe, pierwszy z książąt, Niemcom groził wczora,
Dziś tron otoczył zdrađną Krzyżaków drużyną.
Lecz ten sztylet — w nim Litwa pokłada nadzieję;
Ze mną jest lud, kapłani, Dowmunt, mąż Aldony.
Dowmunt, gdy na się zbroję krzyżacką przywdzieje,
Przyjdzie szukać wydartej przez Mindowe żony;
I mścić się będzie — dla mnie wolny tron zostanie.

patrzac w głąb

Oto matka Mindowy ciemna, obłąkana.

ROGNEDA wchodzi chwiejącym się krokiem, rękami naprzód wyciągniętymi szukając drogi

Rognedo! przyjm od twego wnuka powitanie.

ROGNEDA

Wnuka? ja nie mam wnuka — nie mam syna — z rana
Miałam syna i wnuka — już syna grób kryje.

TROJNAT

Rognedo, ty masz syna! syn twój żyje.

ROGNEDA

Żyje!

Syn mój żyje — ze wzrokiem pamięć utraciłam.

⁶przytomny (daw.) — obecny (przy czymś). [przypis edytorski]

Kiedyś patrzałam na świat, wtenczas i ja żyłam,
A teraz noc tak ciemna! Boże Litwy! Boże!
siada z obłąkaniem starości
Anno! daj mi przędziwo, oto zeszło zorze:
Dziewczęta, wy do pracy — miły szmer wrzeciona
usiłując śpiewać
Śpij, moje dziecię! matka przy tobie,
Na twojej głowie korona.
Śpij, moje dziecię! śpij, moje dziecię!
po chwili
On żyje i ja żyję — ale moje życie
Bliskie! bliskie już grobu — i on zaśnie w grobie.
Nie ujrzę go przed śmiercią — śmierć prędko się zbliża.
Czy go widziałeś? jak on wygląda?...

TROJNAT

Mindowe?

Krzyż ma na piersiach.

ROGNEDA

Nigdy nie widziałam krzyża,

Jak on straszny być musi...

TROJNAT

Krzyże brylantowe

Są darami papieża.

ROGNEDA

podnosząc się ze zgrozą

Papież! Papież!

Pada na krzesło.

TROJNAT

Kona.

ROGNEDA

po chwili

Anno! staw kołowrótek, podaj mi wrzeciona.
Papież? kto tu wspominał papieża? — to echo,
Echo mojej pamięci, rani mię boleśnie.
Dwóch miałam synów: tamten był moją pociechą;
Twój ojciec, drugi, marzę — ja marzę jak we śnie,
Drugi, gdzież jest syn drugi?

Podczas ostatnich słów wchodzi na scenę: MINDOWE w białej chrzestnej szacie, z koroną na głowie. HEJDENRICH w ubiorze legata, spod komży przezroczyściej przebija się zbroja. HERMAN niesie krzyż złoty przed legatem. DOWMUNT w krzyżackiej zbroi z zapuszczoną przyłbicą, na której jest godłem róża, na węgłowi również niesie złotą różę i opodal od thumu opiera się o jeden z filarów. LUTUWER.

Czuję krew koło mnie,

Mindowe jest tu blisko... Przybliź się, Mindowe!

Pewnie z nowej wyprawy wiesz łupy nowe?

Pewnie teraz twa sława zabrzmi wiekopomnie?

Słyszę, jak lud okrzykiem uwielbia tve czyny,

Czy wracasz z ciemnej Żmudzi? sponad brzegów Dźwiny?

Czy ukorzyłeś Niemców zakon świętokradzki?

Czy Ruś drżała przed tobą? czy drżał król kipczacki?

Czy z mnogim wracasz łupem? z mnogimi dostatki?
Powiedz, cieszyć się będę i ze łzami matki
Będę ci błogosławić, przybliź się, mój synu.

MINDOWE

Matko! co te szydercze słowa mają znaczyć?
Na ubłaganie bogów dam kubel bursztynu,
Dam dwa, jeśli za jeden nie zechcą przebaczyć.

ROGNEDA

On bluźni! jam słyszała — on bluźni!... O książę!
Nie mogę równie pojąć, co znaczy ta mowa,
Z ust twoich płyną dzisiaj niezwykłe słowa;
Lecz jeszcze miłość matki do ciebie mnie wiąże,
Zbliź się, z błogosławieństwem dłoń ma na cię spadnie.
Cóż to? ty mnie unikasz jako zgryzot mary;
Czy bez wszystkiego możesz obejść się tak snadnie⁷,
Jak bez błogosławieństwa matki — i bez wiary?

MINDOWE

Nie, są rzeczy, bez których obejść mi się trudno,
A wszakże się obchodzę, potrzebą naglony.
Tak z niejedną dzierzawą rozstałem się ludną,
Oddałem Haliczanom brylant mej korony,
Ów Słonim, co wśród smugów wznosi się pod niebo,
I wołkowyskie moje rozległe dzierzawy.
Rognedo! trudno mi się obejść i bez sławy,
Jednak sławie ująłem, naglony potrzebą.
Jestem królem, lud wielbi — szydzą wojownicy,
I straszniejszy dla Niemców był połysk przyłbicy,
Niżeli ta korona, która tylko świeci
Błaskiem marnym dla niewiast i gminu i dzieci.
Ale cierpmy do czasu, taka losu wola,
Trudno, nawet Mindowie, z losem działać sprzecznie⁸.
Matko! czyliż mnie będziesz nienawidzić wiecznie?
Matko! czyż ci nie miło widzieć w synu króla?
Oto przed tobą czoło wieńczone uginam,
Błogosław mnie więc, matko! błogosław!

ROGNEDA

wyciągając nad nim rękę
Przeklinam!

HEJDENRICH

Nikt nie odpowie Amen.

ROGNEDA

Mindowe! Mindowe!
Posłuchaj mnie, słuchajcie wy, mnichy krzyżowe.
Przekleństwo wam! przekleństwo krzyżackiej obłudzie,
Co jak zaraza Litwę ciemnym skrzydłem kryje.
Synu! ciebie zaraza dotknie — nie zabije,
Ale od ciebie będą uciekali ludzie.
Zostaniesz sam na świecie, będziesz żył, mój synu!
Wymrą ludy, na któreś kładł żelazne pęta,

⁷snadnie (daw.) — łatwo. [przypis edytorski]

⁸Trudno (...) z losem działać sprzecznie — trudno przeciwstawiać się losowi. [przypis edytorski]

I zostaniesz samotny na mogiłach gminu.
Ta wiara! wiara ciemna przez ciebie przyjęta
Połączy cię z narodem, co Litwę pochłonie.
Siedzisz na tronie, z tobą i papież na tronie!
Mindowe, ty masz dzieci, to będą morderce,
Idź, zabij je w kołysce, własne morduj syny!
Urodziłam gadzinę! ty rodzisz gadziny!
Ha! rozdarłam ci serce! rozdarłam ci serce!

Wychodzi wsparta na TROJNACIE.

MINDOWE
Słyszeliście!

HEJDENRICH

Cóż znaczy przekleństwo poganki?

MINDOWE

To jest przekleństwo matki! Ale tak — cóż znaczy?
Marne słowa bezsilnej zemsty i rozpaczy.

HEJDENRICH

Zaprzestańmy już przykrej o przekleństwach wzmianki,
Oto z błogosławieństwem niosę⁹ list papieża.

MINDOWE

Ja nie znam pisma — czytaj!

HEJDENRICH

Krótko rzecz przełożę...

Papież ciebie pozdrawia, królu, w imię boże,
I chrześcijan poddanych twej pieczy powierza.
Przypomina ci, królu, abys był gotowy
Bronić twej wiary mieczem, a rozszerzać słowy;
Nadto, znając, jak wielka jest twoja potęga,
Gdy państwo Litwy mieczem skreśloną granicą
Od Bałtyckiego morza do hord Krymu sięga,
Powiększone niejedną ościenną dzielnicą;
I jak potok wezbrany ciągle się rozlewa;
Z wielkich krajów nasz papież twej wielkości miarę
Biorąc, po wiernym synu słusznie się spodziewa,
Że skoroś tak ukochał chrześcijańską wiarę,
Dając nam przywiązania niemyślne dowody,
Zechcesz, jak czynią Polski i Niemiec narody...

MINDOWE się marszczy

Znana albowiem wielka wspaniałość Mindowy;
Zechcesz, mówię, jak czynią inni wojownicy,
Na olej lampy w Piotra świętego kaplicy
Przysyłać rocznie w darze jeden grosz od głowy.
A chcąc dowieść, jak wielce cnotę twą miłuje,
W zawdzięczenie ci papież daje i daruje,
I wszelkiej władzy tobie, Mindowe, użycza
Nad wszystkimi krajami, które w dalsze lata
Zagarniesz mieczem Rusi, u Towtwiła brata,
Lub zyskasz na Danielu, książęciu z Halicza.

Pieniądz, Władza, Religia

⁹niosęć — forma z partykułą skrócona od: niosę ci. [przypis edytorski]

MINDOWE

Czy to szyderstwo? pierwszy raz papieska mowa
Zabłądziła aż w Litwy ponure krainy;
Pół dnia płynęły słodko twe miodowe słowa,
Z trudnościami rzecz wyszedził¹⁰ wśród słów plątaniny.
Cenię łaskę papieża — korzystać z niej będę,
Zatrzymam pewno kraje, które sam zdobędę,
Nikommu nie ustąpię mojej pracy plonu;
Wezmę kraje zdobyte na Haliczu, Rusi,
A gdy się uda, kraje waszego zakonu.
Papież, gdy tak rozdaje, sam wiele mieć musi,
A stąd rzecz uważając, łatwo teraz wnoszę,
Że mu na olej Litwy niepotrzebne grosze.

HEJDENRICH

Ze złej widziana strony rzecz złą się okaże,
Lecz wierzej mi, najlepsze są chęci papieża.
Patrz, jaką drogą świętość przysyła ci w darze;
Jej straży twoje ciało i duszę powierza;
Ona ustali cnoty, zgasi złe zapaly.
Pewnie wiesz, jak Sebastian z cnót swych znakomity
Skonał męczeńską śmiercią — oto drzewce strzały,
Którą ten święty został na krzyżu przebity,
Obficie napojone we krwi Sebastiana.

Krew, Święty

MINDOWE

wyjmując sztylet

Dam ci podobną świętość dla papieża pana.
Ten sztylet od dzieciństwa wisi mi u boku,
Pił krew starców i niewiast — i tkwi mi w pamięci,
Że kiedy umierali, w tym ofiar natłoku
Było kilku tak świętych, jak są wasi święci.
Cóż to? drżysz.

HEJDENRICH

O Mindowe! godzien boskiej kary

Ten, kto wiarę przyjąwszy, bluźni przeciw wiary!
Z naszej ręki niedawno wzięłeś tytuł króla,
Jeszcze nowa twa godność niepewna i drżąca.
Wiesz, jak czarno pisana nasza rzymska bula¹¹,
Dawnych królów, cesarzów z dawnych tronów strąca
Jednym pociągiem¹² pióra, bez sporu, bez bitwy.

MINDOWE

Kiedy nie będę królem, będę księciem Litwy,
Będę was darł i palił, rabował i łupił.
I teraz nadtom drogo tytuł króla kupił,
Jeśli miałbym pochlebiać i ważyć w umyśle
Słowa, które wymawiam, mówiąc to, co myślę.
Ci wolno nie gadają, których jarzmo gniecicie.
Ale mnie kto da prawa? kto mi zwiąże mowę?
Czy jest gdzie jaki drugi Mindowe na świecie?
Albo może wasz papież jest drugi Mindowe!

Słowo, Wolność

¹⁰Z *trudnościami* (...) *wyszedził* — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika: z trudnościami wyszedziłem.
[przypis edytorski]

¹¹*bula* — właśc. *bull*; oficjalny dokument papieski. [przypis edytorski]

¹²*pociąg* — tu: pociągnięcie. [przypis edytorski]

HEJDENRICH

Panie! oba innymi przemawiajmy słowy.
Przez usta posła papież uczucia wynurza,
Zakończę więc poselstwo.
uszkazując na niesione przez DOWMUNTA wężgłowie
Oto złota róża
Dla twojej, panie, żony, litewskiej królowej.

MINDOWE

Dla mojej żony? dawno umarła mi żona.
Czyż nie wie o tem papież?

HEJDENRICH

Przebacz błąd papieża.
Ale ta ciemna Litwa, lasami omglona,
Zasłania cię przed światem, zamku twego wieża
Jest niższą niż te sosny. Komuż złożę dary?

MINDOWE

Matce mojej...

HEJDENRICH

Święconej nie przyjmie ofiary.

MINDOWE

Posłuchaj więc, Krzyżaku, złóż je przed Aldoną,
Jest siostrą mojej żony, będzie moją żoną.
Niech tu stanie Aldona.
jeden ze straży wychodzi
Wy głowie kościoła
Odnieście te wyrazy... Choć korona złota,
Z lekkiej blachy, zaledwo dotyka mi czoła;
I gdyby nie przecudna jej liści robotą,
Ledwie kilka florenów zaważy na szali;
Jednak wdzięcznie przyjmuje dar papieża pana,
Lekką jak liść koronę żelazo ustali.
Jakiż tron jest świetniejszy? czyli Ruś znękana,
Gdzie książęta, stargawszy krwi związki przyjazne,
Lodowaty kraj niszczą sprzecznymi zamachy.
Już Halicz drży przede mną, jedne tylko Lachy
Rosnącej Litwie piersi stawiają żelazne.
ALDONA wchodzi
Oto jest pierwsza z dziewic litewskiego grona,
Sprawiaj twoje poselstwo.

HEJDENRICH

do ALDONY

O ty! której skronie

Wkrótce uwieńczy Litwy złocista korona,
Przyjm różę, którą Tybru wychowało błonie,
Tam pod wiary promieniem złote rosną kwiaty.

ALDONA

Żle się zgadza blask złota z żalobnymi szaty.
Miałam męża, mam męża; jeśli jeszcze żyje,
On się tuła po świecie. Przysięgam mu wiarę,
Nigdy korona moich skroni nie okryje.
Ale wdzięcznie przyjmuję papieża ofiarę.

Czuję, wkrótce z tym zimnym rozstanę się światem,
Ten kwiat niezwiędły będzie mym śmiertelnym kwiatem.

HEJDENRICH

Jak niemieckie dziewice przyjęła bez braku,
Złoto zawsze jest złotem...

Daje znak DOWMUNTOWI, aby podał różę. DOWMUNT się zbliża drżący.

MINDOWE

wpatrując się w DOWMUNTA

Co ty drżysz, Krzyżaku?

Ktoś ty jest?

ALDONA

wznosi oczy na DOWMUNTA

Ach!

Pada omdlała. DOWMUNT wychodzi.

MINDOWE

Omdlała! wynieść ją z komnaty!

Ściągać tego Krzyżaka. Ha! co to się znaczy?

Kto on jest?

HEJDENRICH

Nie wiem, panie, nosi giermka szaty,

Przybył do nas posepny, z wyrazem rozpaczy,

Zaciągnął się w szeregi nieznanym nikomu;

Sądzę, że to wygnaniec z wyspy Albionu¹³,

Na hełmie nosi różę, znak Lankastrów domu.

MINDOWE

Precz stąd, mnichy najemne! koło mego tronu

Widzę sztylety... precz stąd!

HEJDENRICH

Wiara królów strzeże.

Żegnamy ciebie, panie.

Odchodzi z orszakiem Krzyżaków.

MINDOWE

Przystąp, Lutuwerze.

Nie wiesz, co to za jeden jest ów Krzyżak młody?

LUTUWER

On najmniej podejrzanym zdawał mi się w tłumie,

Młody jeszcze, rycerskiej nie nosi ostrogi,

Milczy, bo po niemiecku nikt go nie rozumie;

Stroni ludzi, bo smutny — smutny, bo ubogi.

MINDOWE

Trudno, abyś podejrzeń ciemny tłok rozegnał.

Jam go dobrze uważał przy chrzestnym obrzędzie,

Gdy kapłan błogosławił, on się nie przeżegnał.

To Litwin.

¹³*Albion* — daw. określenie Anglii. [przypis edytorski]

LUTUWER

O Mindowe! pewnie jesteś w błędzie.
To Krzyżak. Czyżby Litwin przywdział taką zbroję?
Z czarnym krzyżem, w krzyżackim święconą kościele;
Sam bym się nie odważył, wyznam, królu, śmieie,
Że ja się więcej krzyża niż Krzyżaków boję.
A chociaż chrzest przyjąłem za twoim rozkazem,
Lękam się nowej wiary jako nowej tarczy;
Nowa nie zawsze z wrogiem w obronie wystarczy,
Często jak szkło się kruszy, dotknięta żelazem.
Zmuszony żyć wśród Niemców, męczę się i żyję,
Lecz nienawiść do tyła rozkrzewia się w duszy,
Kiedy jestem przy Niemcach, tak mi serce bije,
Że mi się kiedyś w piersiach od wzdargy rozkruszy.

MINDOWE

Tak myśli lud litewski... Słuchaj, Lutuwerze,
Wierzę twej nienawiści, jak w twą wierność wierzę.
Teraz mi tej ostatniej potrzebne dowody.
Ten Krzyżak, przewiduję, jest to Dowmunt młody;
Nie wiem, nigdy Dowmunta nie widziałem twarzy;
Lecz przeczuwam, on śledzi, by mnie zejść¹⁴ bez straży,
Zdradziecko zamordować. Trzeba rzecz wy badać,
Wyśledzić; jeśli Dowmunt, pewna śmierć go czeka.
Dowiedz się...

LUTUWER

O Mindowe, i na cóż odkładać?
Nigdyś nie myślał tyle nad śmiercią człowieka.

MINDOWE

Jeżeli teraz myślę, mam słuszne powody.
Śmierci Krzyżaka mszczą się wszyscy krzyżownicy,
A ja, nim z nimi zerwę, chcę ażeby wprzódy
Rozeszły się ich wojska z litewskiej granicy;
Chcę, żeby się wprzód Rusi rozprószyły tłumy,
Które jak czarne chmury ponad Litwą wiszą.
Potem u siebie rogi litewskie usłyszą,
Teraz niechaj rozsądek trzyma miejsce dumy.

LUTUWER

Gdybyś posłuchał, królu, co radzi to serce,
Tobyś wszystkich Krzyżaków zebrał w dolnej sali,
Potem zamek podpalić, niech się z nimi spali;
Lub Litwinów ukrywszy za ścienne kobierce,
W kryjówki, w czcze kolumny i w próżne filary,
Skinąłbyś — na skinienie padłyby ofiary,
I krzyżackiej krwi strumień po murach popłynął,
A jeśli jest w tym tłumie, i Dowmunt by zginął.

MINDOWE

Poradziłeś z zapalem, tak radzą rycerze,
Co wolą mieczem działać, niż myślą i słowy¹⁵.
Lecz nie pójdę za twoją radą, Lutuwerze,
Inny mam wcale zamiar, usnuty, gotowy.

¹⁴zejść — tu: spotkać. [przypis edytorski]

¹⁵słowy — daw. forma N.lm; dziś: słowami. [przypis edytorski]

Ona sama odkryje tajemnic zasłony,
Dowmunt zginie, padając przy stopach Aldony.

AKT II

SCENA I

ROGNEDA, TROJNAT.

ROGNEDA

stoi oparta na kamiennym stole

Podaj mi czarę... Litwo! Litwo nieszczęśliwa!
Dla twoich bogów nową poświęcę ofiarę,
Syna poświęcę — rozpacz serce mi rozrywa,
Ja go zabiję z płaczem... podaj mi tę czarę!
Napełnię ją trucizną... Boże Litwy! Boże!
Niech on umrze spokojnie — niech nie cierpi długo,
Ja go łzami obmyję — na stosie położę,
Zaśpiewam pieśń — grobową uczczę go posługą.
sypie truciznę
Łza upadła do wina, może ta łza matki
Zniszczy skutek trucizny? czy już noc na niebie?
Tak mi ciemno... Wsypałam trucizny ostatki,
Dla mnie nic nie zostało.

Matka, Syn, Ojczyzna,
Trucizna, Rodzina, Religia

MINDOWE wchodzi na scenę, LUTUWER rozmawia z nim, wskazuje na czarę i sam oddala się.

MINDOWE

z udaną spokojnością

Matko! witam ciebie!

Witam, młody synowcze. Powracam z ogrodu,
Słuchałem jak znad Niemna śpiew słowika płynie,
Zachwycony urokiem wieczornego chłodu;
Ale nie mniej szczęśliwy przy mojej rodzinie,
Znajduję szczęście w domu — zawsze miłość wasza
Chmury nieszczęść wiszące nade mną rozprasza.
Przy was jestem bezpieczny, zasypiam w pokoju.
Ty milczysz, matko?...

ROGNEDA

Synu, może chcesz napoju?

Oto wino...

MINDOWE

Już wino piłem dzisiaj rano

Przy chrzcie moim.

ROGNEDA

Błuznierca!

MINDOWE

do TROJNATA

Nim gwiazdy powstaną,

Trojnacie, masz opuścić litewską stolicę.
Zaniesiesz Wojsielkowi to pismo ode mnie,
Zawiera ono w sobie ważną tajemnicę;
Powinno być wręczone prędko i tajemnie.
Wojsielkowi skądinąd znane są me chęci,
Wymagam więc pośpiechu — pomnij, nakaz srogi,
Biada! jeśli się zwrócisz z przykazanej drogi,
Biada! jeśli wojskowej naruszysz pieczęci.
Oto masz list.

ROGNEDA

na stronie

Już odkrył Trojnata zamiary...

Więc pozbawiasz mnie wnuka? Przynajmniej z tej czary

Spełń toast pożegnania.

MINDOWE bierze podaną czarę, lecz jej nie pije. ROGNEDA po chwili drżącym głosem

Czyś wypił?

MINDOWE

uderzając się w czoło

Rogneda!

ROGNEDA

Nigdyż krwawe sumienie spoczynku ci nie da?

Widzisz krew w głębi czary?

MINDOWE

W napojach biesiady

Nigdy krwi nie spostrzegam, ale trucizn jady.

ROGNEDA

Pokażę ci, jak twoja podejrzliwość zwodna¹⁶,

Spełnię ją do połowy, ty ją spełnisz do dna.

MINDOWE

ciska i tłucze czarę

O matko! coś wyrzekła? precz, czaro przeklęta!

Tys mi była najdroższym przodków moich darem,

Jedyny prawie spadek, zawsze dla mnie święta,

Nieraz na ucztach słodkim szumiąca nektarem.

Gdzieś za morzami w kryształ roztopione piaski

Wydały ciebie z łona — nieraz, pełna wina,

Zachwycalaś zdumione wejrzenie Litwina.

Gdy słońce w tobie grało tysięcznymi blaski;

Ja ciskam cię o głazy! Matko, coś wyrzekła?

Skąd ta nienawiść czarna? skąd ta zemsta wściekła?

Chciałaś umrzeć i syna wtrącić do mogiły.

ROGNEDA

Ukarz mnie — zniosę karę, ja mam jeszcze siły!

MINDOWE

Ha! tak, chciałaś, matko, znosząc karę srogą,

W obliczu ludu umrzeć męczenniczką wiary?

Alem nadto przezorny, bym powściągał kary

Tych, którzy chcą mi szkodzić, lecz szkodzić nie mogą.

Bądź więc spokojna, matko — uraza tak mała...

ROGNEDA

Nie chciałam cię urazić — jam cię zabić chciała.

Wychodzi wsparta na TROJNACIE.

MINDOWE

sam

Sam więc jestem, sam jestem; walczyć, szerzyć mordy,

Śledzić spiski — trucizną chłodzić spiekłe wargi;

¹⁶zwodny — tu: zwodniczy a. zawodny. [przypis edytorski]

Wędzidłem krwawem ściągać dzikie ludu hordy,
To moje życie... usta nie wydadzą skargi...
Nie wiedzą, że ja cierpię. — Zbędę się Trojnata,
Pochwyć go, postrzygą, zamkną w mur klasztorny.
Przed ludem mnie zakrywa tajemnicza szata.
Chrześcijanin, Krzyżaków przyjaciel pozorny,
Wkrótce zgnębię te zmienne, dwugłowe poczwary.
Wyginą wszyscy. — Wiara? wiara czcze wyrazy!
Chrzciłem się, bo mi wtenczas trzeba było wiary,
Teraz, cóż za różnica? czy krzyż od papieża,
Czy w cerkwiach ruskich złotem błyszczące obrazy,
Albo księżyc Mongołów — miecz wiarą rycerza.
Lecz Aldona nadchodzi, zbadam tajemnicę,
Kto jest ów tajny Krzyżak.

ALDONA wchodzi

Aldono! twe lice
Zawsze we łzach, więc wszędzie widzę łzy i zdrady,
Sztylety, trucizn czary i miodowe słowa.
Przebacz, ciebie przeleżała ta gwałtowna mowa,
Ty drżysz, Aldono? zniknął twój rumieniec blady.
Oto czara z trucizną o głazy rozbita,
Chciałem ją spełnić, dotąd byłbym w cichym grobie;
Lecz wyznam ci, Aldono! nadzieja ukryta
Wytrąciła mi czarę, jedna myśl o tobie.
Aldono! powiedz słowo.

ALDONA

Panie! twe cierpienia
Ani mnie twoja miłość nigdy nie zniewoli.
Na cóżes mi domowe przerwał zatrudnienia,
Którymi słodzę długie godziny niedoli?
Gdy w gronie moich dziewic, przy lampy płomieniu
Widzę, jak wkoło srebrne toczą się przedziwa,
Gdy słyszę pieśń rodzinną w ich łagodnym pieniu,
Przez chwilę cichem szczęściem tak jestem szczęśliwa,
Że często nad moimi krosnami schylona,
Widząc, jak kwiat pod igły dotknięciem rozkwita,
Cierpień moich zapomnę — póki ciężkie z łona
Nie wyrwie się westchnienie, z oczu łza ukryta.

MINDOWE

Tyś spokojna, ja nie chcę widzieć cię spokojną.
Szczęśliwa? nie chcę, żebyś ty była szczęśliwa.
Niech serce twoje zawre¹⁷ sprzeczną uczuć wojną.
Niech je niszczy rdza cierpień, zgryzota rozrywa
A gdyś z widokiem cierpień nadto oswojona,
Śmierć jest dla ciebie nową, dziś skończysz dni twoje.

ALDONA

z przerażeniem

Błagam cię, panie! błagam na Bogów imiona!
Nie zadawaj mi śmierci, ja się śmierci boję!
Wszystko mi! wszystko bliski zgon już zapowiada.
Koniec mój, o! przeczuwam, będzie nadto skory.
Patrzaj, Mindowe! patrzaj! jak twarz moja błada,

¹⁷zawre — zagotuje się; od: wrzeć. [przypis edytorski]

Na twarzy rozmarzone gorączki kolory,
Szklistym blaskiem posępnie ożywione oczy;
Wkrótce mię całą cichość grobowa otoczy.
Niejedna z dziewic moich, co cierpień nie znała,
Mówiąc do mnie, nim skończy, łzami się zaleje,
A gdy mówi, głos zniża, jak gdyby nie śmiała
Dźwiękiem mowy lub marne podając nadzieje,
Zbudzić głębokiej ciszy, która jak sen miły,
Żyjącą osłoniła świętością mogiły.

MINDOWE

Ty chcesz żyć, jakże silna chęć życia? Aldono!
Może w sercu nadzieje karmisz brylantowe?
O wiem ja, że głęboko oczy dziewic toną,
I przenikają glazy i zbroje stalowe,
Aż dopóki spod hełmu nie wykwitnie lice
Znajome, ukochane — wglądasz pod przyłbice.
Musiał być blady?

ALDONA

Panie! kto?

MINDOWE

Ten Krzyżak młody,
Krzyżak czy Litwin.

ALDONA

na stronie

On go nie poznał!

MINDOWE

Widziałem!
Jakeś zadrżała, padła. Silne to dowody,
Lecz jeszcze będą inne. Niegdyś ja sam drzałem,
Kiedy bladość cierpienia omgłiła twe czoło,
To dzikie serce z twojem sercem biło razem,
Kiedys się weseliła, brałem twarz wesołą;
Dziś to już przeszło, dzisiaj jestem zimnym głazem.
Słuchaj! czy znasz Krzyżaka, co wśród mnichów zgrai
Nieznajome mi lice czarną zbroją tai?
Znasz go?

ALDONA

Wierzaj mi! wierzaj! ja go nie znam, panie!

MINDOWE

Może go poznasz, słodkie to będzie poznanie!
Próżne prośby, mam zbroję i serce ze stali,
Aldono, ja się skryję w tej przybocznej sali,
Tam każde wasze słowo dojdzie mego ucha,
Zwłaszcza, gdy teraz nocy panuje milczenie;
Kiedy go będziesz witać, pomyśl, że król słucha
I mieczem przerwie krótkie szczęścia zachwycenie.

Odchodzi przez drzwi boczne.

ALDONA

sama

Mindowe! o Mindowe!... poszedł... Nieszczęśliwa!
Zostałam sama jedna czekać chwili zgonu,
Chwili nad zgon straszniejszej... Lampa dogorywa.
A na dworze noc ciemna, słychać szum jesionu,
Szum sosen cichy. Wszystko! wszystko mnie przeraża,
Ten szum drzew i ta cisza — to cisza cmentarza.
O jak mi ciężko!... Nie ma i jeszcze go nie ma,
Może nie przyjdzie? Boże! niechaj nie przychodzi!
Niech go anioł ostrzeże! — przecucie zatrzyma!...
patrzy przez okno
Tam widzę, za lasami błady księżyc wschodzi,
Czarne sosny posępny witają go szumem;
Rozdarte chmury — duchów napełnione tłumem.
po chwili
Nie przychodzi, on może nie przyjdzie, ja płaczę!
W tej chwili groźnych króla nie pomna wyroków,
Smutno mi, że nie przyjdzie, że go nie zobaczę...
Chciałam go widzieć... Boże! słyszę odgłos kroków!
O nie, to źródła szumią w zamkowym ogrodzie...
Ach! on idzie! to DOWMUNT! poznałam po chodzie.
Jeszcze głośniej — i głośniej, jam znowu słyszała...
Udam, że ja go nie znam, że nigdy nie znała.
Król go nie pozna...

DOWMUNT

wchodzi z zapuszczoną przyłbicą w krzyżackiej zbroi

Potwarz okłamała zdraźnie

Serce Aldony — teraz widzę ją, tak blada..
Czy dręczona sumienia wyrzutami bladnie?
Umiem rozróżnić bladość od bladości... Siada...
Nie odwróciła lica... Dawniej szelest szaty,
Szelest kroków odgadła — poznała... a teraz
Nie odwróciła lica! Idąc w te komnaty,
Będąc na progu, z progów wracałem się nieraz.
Tak mi okropnie! ona mnie nie pozna? może
Nie zechce poznać... Pani!... zadrżała.

ALDONA

Rycerzu,

Ktokolwiek jesteś, w północ błędząc po tym dworze,
Módl się — oto różaniec widzę przy puklerzu,
Módl się i — wyjdź...

DOWMUNT

Wyjdź? Widać, że Litwy królowa

Przywykła rozkazywać, na jej zawołanie
Przybiegnie zbrojna, liczna warta pałacowa.
Wyjdę z wrót gmachu — tylko po mnie tu zostanie
Krew...

ALDONA

cicho

Moja...

DOWMUNT

Nie wiem! nie wiem; lecz tu krew zostanie.
Wiesz, kto ja jestem? czyli twe serce przeczuwa?...

ALDONA
jak echo tym samym głosem
Czy twe serce przeczuwa?...

DOWMUNT
Powtarza pytanie!
Odpowiedz!....

ALDONA
Wyjdz...

DOWMUNT
O Boże! ona myśli, czuwa,
I tak jak śpiąca związać nie może wyrazu,
I myśli ją odbiegły. — Słuchaj! czyś ty z głazu?
Dwa słowa! imię moje!... Szalony! szalony!
Oto mi czoło ciemna przyłbica okrywa.
Postać kradnie płaszcz czarnym krzyżem naznaczony,
I jakże poznać mogła?...
odkrywa przyłbicę

Patrzaj! nieszczęśliwa...
Czy ty mię znasz? jak żądasz być zbawioną w niebie,
Odpowiedz... i uciekaj! ach! uciekaj ze mną...
Znasz mię?

ALDONA
Czy ja znam? Boże! nie, ja nie znam ciebie,
Nie! nie! nie przypominam... może — tu tak ciemno,
Może dlatego... Słuchaj, teraz moje oczy
Od ciągłych łez posępną skryły się zasłoną,
Mgła ciemna wszystkie dla nich przedmioty pomroczy,
I zaledwo z łez oschną, znowu we łzach toną.
Szczęście moje z nieszczęściem nie zna równej szali,
Jak mara obłąkana kończę życia drogę.
Nie! nie! ja ciebie nie znam — teraz znać — nie mogę.

DOWMUNT
Nie poznała... to lampa tak ciemno się pali.
bierze lampę ze stołu i oświetlając twarz, przybliża, się do ALDONY
Patrz! patrz!

ALDONA
Błagam cię! błagam ach! oddal się, panie!
Oddal się — światło lampy oczy moje razi.
O patrzaj! niezadługo zabłyśnie świtanie!
Patrzaj! już blask jutrzeńki twarz księżycy kazi.
O nieba! ciebie w sali światło dnia zastanie...

DOWMUNT
Ha! męczarnio okropna! męczarnio szatana!
do ALDONY, która się zbliża pomieszana
Czego chcesz? precz ode mnie! śmierć jedna została...
ze śmiechem obłąkania
Cha! cha! jaka myśl dzika! upaść na kolana,
Upaść przed nią... Cha! cha! cha! prosić, by poznała.
Lub może kupić pamięć zimnym, złotym kwiatem?
Więc wrócę tak samotny w dziką świata drogę?
Przepaść się otworzyła między mną a światem,

Nie mogę wrócić, trzeba umrzeć — umrzeć mogę...
I przed śmiercią nauczę ją wymawiać imię
Znajome, zapomniane — nauczę jak dziecko,
Lub jak uczą sokoła, wtenczas gdy zadrzemie,
Przerywając sen: przerwę jej sen — senne życie...
Słuchaj! wiesz, kto ja jestem?
dobywa sztyletu

Nie! nie! bezimienny
Upadnę przy jej stopach jako liść jesienny.
Rzucam się całą duszą do grobowej ciszy...

ALDONA
Dowmuncie! ach Dowmuncie!

DOWMUNT
Jeszcze głos Aldony?

ALDONA
Znam cię! kocham! słuchaj — on widzi! on słyszy!
Tam Mindowe w tej sali! za tymi zasłony!...

DOWMUNT
O Boże! jakże miło powrócić do życia.
Ty mnie kochasz? Mindowe gdzie jest? gdzie się kryje?
Ach straszną! straszną miałem chwilę do przebycia,
Dotąd mi krew wzburzona głośno w piersiach bije.
O Aldono! ta chwila stoi przed oczyma,
I nie chce zniknąć, póki szczęście się rozpali,
Ta chwila wszystkie myśli nad przepaścią trzyma;
Ale nie wróci...

ALDONA
Luby! słyszałam dźwięk stali.
Chroń się! chroń się, Dowmuncie! mój drogi! mój miły!

DOWMUNT
Co mówiłaś? Mindowe gdzie jest? w tamtej sali?
To daleko — uciekać nie chcę — nie mam siły...
O nie! nie! tyle szczęścia! nie, to nie jest zdrada.
Ja muszę być szczęśliwy — muszę widzieć cię.
Zgasła lampa, lecz księżyc przyświeca na niebie,
Chodź do światła, Aldono... O! jaka ty błada!...
Rumieniec lży obmyły, żar gorączki strawił;
Jaka ty błada! — jam cię nie taką zostawił!...

ALDONA
Nie, to bladzy niż zwykle, to ten blask księżycy
Twarz mi dzisiaj ociemnił...

DOWMUNT
Więc księżyc przeklinam.
Jeżeli barwę róży kradnie z twego lica.
Ha! przeklinając księżyc, ludzi zapominam.

ALDONA
Luby! słyszysz dźwięk stali? czy słyszysz? to oni!

DOWMUNT

Słyszę jakieś stąpania — słyszałem chrzęst broni,
Idą jakby tygrysy na mą krew zażarte.

ALDONA

Dowmuncie! wychodź! wychodź, jeszcze drzwi otwarte!
Wychodź! Aldona wiecznie wiary ci dochowa...
Tu wszyscy nas zdradzają, Bogi, ludzie, ściany,
Uciekaj!...

DOWMUNT

Moja luba, bądź zdrowa! bądź zdrowa!...

Wychodzi, lecz po krótkiej chwili wraca.

ALDONA

Przebóg! czemuś powrócił? blady, pomieszany,
Powiedz, coś widział?

DOWMUNT

W końcu przybocznej komnaty
Oni już są!... już przyszli!

ALDONA

O nieba! o zdrady!
Słuchaj, wylam te okien pozłacane kraty,
Pod nimi niedaleko są zamkowe sady...
Uciekaj! nad głowami grożą czarne burze...
Uciekaj!...

DOWMUNT

usiłując wylamać kratę

Kraty mocno osadzone w murze...

Wylamać niepodobna... nie, to próżnym szalełem...
Niepodobna... Ha pękły! pękły! wylamałem...
Bądź zdrowa! daj mi rękę... dłoń zimna jak z lodu...
Bądź zdrowa...
staje na oknie... po chwili wraca do sali...

Nie... na próżno! pośród drzew ogrodu,

Widziałem tłumy zbrojnych Mindowy rycerzy;
Pod samymi oknami las włóczy się jeży.
Daremna więc ucieczka — przyszedłem bez miecza
By nie wzbudzić podejrzeń, cóż ten sztylet znaczy?
Ani mię przeciw wrogów ciosom zabezpiecza,
Ani usłucha dłoni — zdradzi ją w rozpaczy!
Bez ulgi i bez zemsty w zimnym legnę grobie...
Aldono! tyś pobladła! Aldono! co tobie?

ALDONA

Nic, nic... daj mi tę różę, z hełmu twego różę,
Może zmysły orzeźwi.

DOWMUNT daje różę

Tak mi w oczach ciemno!...

DOWMUNT

O rozpacz!... ona bladnie. Chodź ze mną, chodź ze mną!
Chodź, uciekajmy! Boże! gdzie uciec? w tym murze
Są kryjówki... szalony! tam będą i ludzie:
Te gmachy już zdradzieckiej nawykłe obłudzie...

O Aldono! nieszczęście — usiądź tu, Aldono!
Oczy moje jak dziecka całe we łzach toną.

ALDONA

A ja płakać nie mogę... Cha! cha! luby! drogi!
Śmiech mi straszliwy łamie na ustach wyrazy...
Cha! cha! cha! niech tu przyjdą! niech przestąpią progi.
Oto próg pałacowy!...

Pada przed drzwiami.

DOWMUNT

Aldono! Jak głazy

Zimna...

składa omdlałą na krześle

Rękami będę rozdzierał tych ludzi...

Chodźcie tu!... O te oczy! ta twarz, blada, sina!...

po chwili

Z rąk martwych wyrwę różę... kiedy się obudzi,

Mnie już nie będzie... niech mnie nic nie przypomina

obrywa liście kwiatu

Kwiat zerwałem — gałązka w jej została dłoni,

Tak mocno trzyma.

pod koniec tej sceny słyhać coraz mocniejsze szczęki oręza

Słyszę! już idą... to oni!...

AKT III

SCENA I

HEJDENRICH, HERMAN.

HEJDENRICH

Oby już prędzej rzucić litewskie krainy.
Hermanie! oto wracam z królewskiej biesiady,
Radość niezwykła wrzała pomiędzy Litwiny,
Ja jeden byłem smutny! jeden tylko blady!
Dzikie ich uczty. Słuchaj! w granitowej sali,
Wokoło stół dębowy pucharami błyska;
W środku komnaty ogień z modrzewiu się pali,
I wkoło wieje dymem, wkoło iskrą pryska.
Sześciu Litwinów w burkach, bez ruchu jak głązy,
Unosili nad stołem smolnych sosn pochodnie,
Jako żywe świeczniki. Gwar, dzikie wyrazy!
Na lica miód przywołał występki i zbrodnie.
Dziwnie się wydawałem ja — mieszkaniec Rzymu
Wśród tej niesfornej zgrai — mój krzyż brylantowy
Ledwo blaskiem roztrzącał czarne kłęby dymu...
Hermanie! oby prędzej rzucić dwór Mindowy.

HERMAN

O panie! nie czas teraz rwać z Litwą przymierze,
Nie są przygotowani do wojny Krzyżacy;
Jeden krok nierozmyślny korzyść nam odbierze
Z długich naszych podstępów, z misjonarskiej pracy;
Gdyby Mindowe umiał korzystać z tej pory,
Przycisnąłby i zgębił krzyżackie klasztory.

HEJDENRICH

Prawda, trzeba lwa głaskać. Lecz wyznam ci, bracie,
Że mi w niesmak już idzie poselstwo papieża;
Mam sławny miecz komtura, mam serce rycerza,
Jednak bawię tu dotąd! bawię w mnisiej szacie!
I nadto muszę podle, mnicha obyczajem,
Starać się wziąć przewagę podstępnyimi słowy.
Dawniej Krzyżak pogardzał tym księciem i krajem,
A teraz jam spowiednik? jam sługa Mindowy!
Czy pamiętasz, Hermanie, braciszka zakonu,
Który przybył tu z nami, nosił róży znaki,
Nazywany od braci synem Albionu:
On zniknął teraz, żadnej nie mamy poszlaki...
Jeśli Mindowe zgwałcił tajemne umowy?
Jeśli się targnął z mieczem na sługę kościoła?
Słusznie zakon oburzy postępek takowy,
I krew brata naszego o krew Litwy woła.

HERMAN

Rycerz, o którym mówisz, w więzieniu zamknięty,
Nie oburzaj się — Litwin niewart tych zabiegów.
On poganin, zagnany aż do Niemna brzegów,
Chroniąc się przed Mindową, przybrał habit święty,
I znów pod tą opieką wrócił utajony
Szukać wydartej sobie przez Mindowe żony.
Ale go nie zbawiły nasze święte szaty.
Wczoraj, kiedym w ogrodzie odmawiał modlitwy,
Odkryłem jego więzę i przez okien kraty

Miecz mu podałem ostry.

HEJDENRICH

Zbawiasz syna Litwy...
Nienawidzę Litwinów! po cóż z taką pracą
Nawracać ich na wiarę? jakież stąd korzyści?
Chrzest nie zgasi wzajemnej ludów nienawiści;
Mogliby płacić haracz — a teraz nie płacą.
W nas zgaśnie duch rycerstwa, zakonu granice
Otoczą zewsząd tylko przyjazne krainy;
Pójdziemyż ścigać błędne po stepach księżyce?
Ha! chyba z morzem walczyć! lub z nurtami Dźwiny!
Wygaśnie duch rycerski... Idzie Litwy książę...
Trzeba znów przybrać postać podłości, pokory,
Jak jaszczurka zamorska zmienne mam kolory;
Lecz jestem posłem, straszna przysięga mnie wiąże,
Cały zakon w legata przedstawiam osobie.
Daje znak, HERMAN oddala się. MINDOWE wchodzi.
Wielki królu, Bóg z tobą!

MINDOWE

Pozdrowienie tobie!

HEJDENRICH

Panie, tyś pomięszany? wzrok zamglony wróży
Jakieś tajne zamiary, znamię wewnętrznej burzy.
Zapewne nie dość jeszcze ustalony w wierze
Nie umiesz zbroić serca przeciw troskom świata;
Niepewny Boga, który z nieba czuwa, strzeże,
Niepewny, jaka w niebie dla cnoty zapłata.
Modlitwą prędko ziemskie rozproszysz zgryzoty.

MINDOWE

Modlić się? dzisiaj wziąłem ten różaniec złoty,
Ostrzem sztyletu święte przebiegałem ziarna;
Lecz na sztylcie była krew spiekła i czarna,
Nie wiem czyja? i kończyć nie mogłem pacierzy.

HEJDENRICH

Królu! jeśli twe serce żałuje i wierzy,
Bądź spokojny! nasz kościół nigdy nie zostawi
Twej wiary bez nagrody, żalu bez pociechy,
Litościwy odpuszcza, kocha, błogosławi.
Odkryj nam skryte myśli, wypowiadaj grzechy,
Nic nie ukrywaj, synu, a sługa ołtarzy
Rozwiąże je na ziemi.

MINDOWE

I któż się odważy
Zajrzeć w głąb tego serca, w tę przepaść rozpaczy
I zbrodni... Kto? ty, trwożny mieszkaniec klasztoru,
Ja sobie nie przebaczę, nikt mi nie przebaczy.
Najmniejsza z moich zbrodni, a wielka z pozoru,
Żem się krwią zmazał.
pokazując sztylet

Patrzaj, tą krwią wypisane
Wszystkie są moje czyny na tej rdzawej stali...

Spowiedź, Grzech, Religia,
Władza, Ksiądz, Król

Czy mi przebaczysz?

HEJDENRICH

Ufaj! od Boga mi dane
Mam prawo tych rozgrzeszać, co się krwią zmazali.

MINDOWE

Żądasz czarniejszych zbrodni? Słuchaj! przez sklepienie
Jęczy! jego korona moje czoło kryje...
Słuchaj! usłyszysz drugie pod ziemią westchnienie,
Ale nie, nie usłyszysz — dotąd on nie żyje...
Czy mi przebaczysz?

HEJDENRICH

Ufaj! wielka moc kościoła!
Nie będzie próżno błagał chrześcijański książe.
Szczerą twoją pokutą grzech okupić zdoła,
Co rozwiąże na ziemi, Bóg w niebie rozwiąże.
Więc odpuszczam! niech zniknie ta występku skaza.

MINDOWE

Ty chcesz czarniejszych zbrodni? ty chcesz duszę ciemną
Przejrzeć aż do dna? patrzaj! pod berłem z żelaza
Lud podły, ciemny, dziki czołga się pode mną.
Przycisnąłem go całym ogromem ciemnoty,
Bojaźń już nosi w sercu, chytrność w miejscu cnoty.
Patrz, jak ów ciemny Litwin na moje skinienie
Uchyła korne czoło, piersi krzyżem znaczy,
Choć wolałby przy piersiach czuć węża pierścienie,
Niż ten krzyż nienawistny... Któż mi to przebaczy?

HEJDENRICH

Panie! jesteś nad ludem, byś mu przewodniczył;
A jeśli daną władzę spełniasz nadto srogo,
Jeśli chcesz posłuszeństwa, jeśli rządziś trwogą,
Bóg ci przebaczy — on sam władzy ci użyczył,
Ja ci przebaczam...

MINDOWE

z gorzkim uśmiechem

Dobrze! już jestem spokojny!
Pójdę teraz krzyżackie napadać dzierzawy,
Dawno czekałem chwili sposobnej do wojny,
Skarb mój wycieńczał — ja sam stęskniłem do sławy.
Z waszej zaś strony nic mi nadal nie potrzeba,
Mam już złotą koronę, przebaczenie z nieba,
Idę kraj wasz napadać, szarpać włości Żmudzi.

HEJDENRICH

Panie! ty mnie doświadczasz tak gorzkimi słowy,
Lecz Krzyżak się marnymi słowy nie uludzi.

MINDOWE

Com tobie wypowiedział, jam dowieść gotowy.
Patrz przez te ciemne kraty na błonia stolicy,
Tłumem zebrani w polu błyszczą wojownicy...
Może się oni tylko zebrali na łowy?
A tam niebo ogniste przywdziewa kolory,

Może to pożar wkradł się w nadniemeńskie bory?
Co, łatwowierny mnichu? teraz znasz Mindowę?

HEJDENRICH

Niech cały ciężar zbrodni spada na twą głowę,
Pomnij na świętą wiarę!

MINDOWE

Szydzisz ze mnie, mnichu!
Pójdę się jutro modlić w krzyżackim kościele,
Pić będę wasze wino w święconym kielichu,
Moje gmachy klasztorным kobiercem zaściele,
I zmówię pierwszy pacierz, gdy mistrz wielki skona.

HEJDENRICH

Ty przez nas jesteś królem.

MINDOWE

rzuca koronę

Tak! precz ta korona!
Rzucam ją, to mi ręce splątane rozwiąże...
Teraz jestem Mindowe, księżę, wróg Krzyżaków.

HEJDENRICH

rozdziera komżę i staje w zbroi i w zwierzchnim krzyżackim płaszczu
A jam jest — brat Hejdenrich — Krzyżak, wróg twój, księżę.
Pozbędę się tej szaty, tych pokory znaków...
Jak mnie tu widzisz w zbroi, przysięgam na Boga,
Że słowa posła mymi nie były słowami.
Widzisz we mnie rycerza! widzisz we mnie wroga!
Po takiej czarnej zdradzie już zdrada nie plami,
Będę działał podstępnie i walczył otwarcie,
W twoim zamku podniecę zdrady i pożary,
Za morza pójdę błagać o zemstę — o wsparcie.
Płaszcz tego nie zrzucę, aż na twoje mary
Rozściele go całunem — i w wieczór i rano
Dodam jedno przekleństwo do moich paciery;
Jeśli Bóg je usłyszy? Bóg na cię uderzy,
Nim te pochodnie zgasną! nim zorze nastaną!

Wychodzi.

MINDOWE

sam

Grozi! ale na próżno, przezornym być muszę,
Kiedy zwiodłem Krzyżaka — oni światem rządzą,
Zbłądzili, choć myśleli, że nigdy nie błędzą.
Serce moje spowiedzią pozyskali skrusze.

LUTUWER wchodzi.

LUTUWER

Panie, spełniłem rozkaz.

MINDOWE

Dowmunt już nie żyje?

LUTUWER

Dowmunt nie żyje!

MINDOWE

Starcze! starcze! biada tobie!
Jeśli się jaki podstęp w twoich słowach kryje.
Chcę widzieć martwe ciało.

LUTUWER

Panie! on już w grobie.
Dotąd jeszcze, tak, dotąd słyszę pieśń wesołą,
Którą tam śpiewa grabarz, kopiąc grób głęboki,
I pot zimny na moje występuje czoło.

MINDOWE

Gdzież go grzebią?

LUTUWER

W więzieniu pochowano zwłoki.

MINDOWE

Starcze! mój zamek w wielki zamieniasz grobowiec.

LUTUWER

Smutno mi, gdy rycerza zgon niesławny ima.
Grób jego zapomniany, i żaden wędrowiec
Kamienia nie dorzuci, wzroku nie zatrzyma.

MINDOWE

Dość tego, słuchaj, starcze! zerwałem z Krzyżakiem,
W strasznym gniewie wręczymi odpowiadał słowy.
Dziś wojsko poprowadzisz nowogrodzkim szlakiem,
Przez głuche lasy... dalej przejdiesz bród niemnowy
Na łodziach lub w pław — czasu oszczędzać należy.
A skoro ranek błysnie, ty z pocztem rycerzy
Zagrmisz pogańską pieśnią; od waszego śpiewu
Zadrzą szyby Malborga, wieże się zachwieją.

LUTUWER

Jestże¹⁸ ten napad skutkiem gorącego gniewu?

MINDOWE

Snułem go przewidzianych wypadków koleją.
Nigdy głębszą ufnością nie spały zakony,
Myśla, że chrztu szatami jak dziecię spowity
Zapomniałem o zbroi; że w blasku korony
Zapomniałem o sławie; że w lasach ukryty
Cieszę się barwą królów purpurowej szaty.
Lecz powiedz, Lutuwerze, jestem¹⁹ tak bogaty,
Bym zapomniał o wojnie, napadach i chwale?
Patrz na kraje krzyżackie! o brzegów bursztyny
Łamią się Bałtyckiego Morza szklanne²⁰ fale;
Na falach płyną miasta z dalekiej krainy
Z płóciennymi żegłami²¹ i z podległych danin
Wypłacają się mnichom, ślą im Franków wina,
Czary z kryształu, zbroje, sukna z cudnych tkanin,
Jedwabiu, lub wielbłądów błędnych Tatarzyna.

¹⁸jestże — konstrukcja z partykułą -że; znaczenie: czy jest. [przypis edytorski]

¹⁹jestżem — konstrukcja z partykułą -że; znaczenie: czy jestem. [przypis edytorski]

²⁰szklanny (daw.) — dziś: szklany. [przypis edytorski]

²¹żegle — dziś: żagle. [przypis edytorski]

A tu lasami łąki zarastają żyzne.
Jakiż tu kupiec zajrzy? gdzież bogactwa moje?
Ubogą tylko wzięłem po ojcu spuściznę,
Nie dbam ja o bogactwa! o złoto nie stoję!
Ale w skarbcu jedyna po ojcu pamiątka,
Jedna szata w rozliczne lśniące malowidła,
Wagę złota płacona, z jedwabnego wątka,
Której barwy tak zmienne jak motyle skrzydła;
Jeden pas złoty, jedna kryształowa czara,
I ta się już rozbiła. Patrz! Krzyżaków miasta,
Czy to Malborg, czy morska Klepidawa stara,
Każde co dzień zamkami pod niebo urasta;
Lud jak w mrowisku tłumnie napęlnia ulice,
Złotem błyszczą się gmachy, marmurem kaplice,
Dym z ognisk uwięziony wlatuje nad dachy,
Dachy łączą się z niebios przejrzystym błękitem;
A tu — patrz, Lutuwerze! jak posępne gmachy!
Tu każda sala ciemnym połyska granitem,
Gołe i zimne ściany — jeszcze los szyderca,
Jakby mi chciał urągać! często w dnie zimowe
Ściany zdobi pokryciem srebrnego kobierca,
Wilgoć mroząc na ścianach w kwiaty kryształowe.
Nędza i wszędzie nędza!

LUTUWER

Panie, noc uchodzi,
Trzeba spieszyć...

MINDOWE

Tak, prawda! zeszła twarz miesiąca²².
Pójdę, może mnie nocy powietrze ochłodzi.
Zawsze skarga tysiące wyrazów natrąca²³.
Nadtom długo wyrzekał na mój los ubogi,
Naprawię go, gdy w żmudzkie uderzymy rogi.

Wychodzi z LUTUWEREM.

SCENA II

Przedsięnie gmachu. ALDONA, leży bez czucia na ziemi. HEJDENRICH wchodzi.

HEJDENRICH

podnosząc ALDONĘ

Ha! cóż to za dziewica? padła na marmury
Bez czucia. Jakie cudne rysy bladej twarzy!
Widziałem nieraz w kraju Franków kształtne córy,
O których śpiewa *truwer*²⁴, błędny rycerz marzy;
Żadna jej nie wyrówna... oto już spłonęła
Jak kwiat, gdy się rozwija — budzi się — westchnęła.

ALDONA

z pomieszaniem

O mój luby... on umarł — śmierć moja snem była.

HEJDENRICH

Dziewico, bądź spokojna! czuwa sługa Boży.

²²*miesiąc* (daw.) — księżyc. [przypis edytorski]

²³*natrącać* — poruszać, wspominać (mimoходом), tu: wywoływać. [przypis edytorski]

²⁴*truwer* — pieśniarz; także: trubadur, minnesinger. [przypis edytorski]

ALDONA

usuając mu się do nóg

Ktokolwiek jesteś, broń mnie! Strzeż mnie! twoja siła
Może te rygle więzień żelazne otworzy.
Boże! tam trup — trup jego bez głowy... o Panie!
Nieszczęsna jest ta, która twej pomocy wzywa.

HEJDENRICH

Jesteś ty chrześcijanką?

ALDONA

Okropne pytanie!

Nie! nie jestem! nie jestem! jestem nieszczęśliwa!

HEJDENRICH

Chrześcijanin modlitwą nieszczęście osładza.
Lecz powiedz mi, dziewico! ja wszystko uczynię.

ALDONA

Wszystko! o nie, rycerzu, próżna twoja władza,
Nie wskrzesisz go, widziałam krew strumieniem płynie.
śmieje się, z wzrastającym obląkaniem i wpatruje się w ciemność
Jakaś postać znikoma, lecz do mnie podobna,
Oddziela się ode mnie, przede mną się snuje,
Jest to część mej postaci — a jednak osobna.
Przy niej zostały czucia — ona myśli — czuje,
Ja sama jak głaz jestem... Wołam cień znikomy.
Cień się coraz oddala — coraz dalej — dalej
Rozpływa się — już blade — już ledwo widomy.
z rozpaczą
Ja bez czucia zostanę! Serce się nie pali,
Ostygło — zapominam, pamięć słabo kreśli,
Mówię, a słowa moje nie są wątkiem myśli,
Myślę, a myśli moje nie są wątkiem serca...

Sobowtór, Szaleństwo

HEJDENRICH

Jestem świadkiem początku zmysłów obląkania.
Mindowe, ten poganin, ten ludzi morderca,
Godzien jest niebios kary. Lecz moje starania
Przywrócą jej spokojność; czarne zmysłów mary
Znikną przed złotem słońcem, przed promieniem wiary.

ALDONA

Wiara? ja miałam niegdyś mojego anioła,
Byłam kapłanką wiosny niedawnymi laty.
Pamiętam obraz wiosny w gaju, w końcu siola²⁵,
Jej czoło uwieńczały świeże róży kwiaty,
Wokoło jodły cichym usypiały szumem.
Ileż razy przy blasku srebrnego księżycy
Sama, lub dziewic wiejskich otoczona tłumem,
Marzyłam — modliłam się...

HEJDENRICH

Nieszczęsna dziewica!

Trzeba ją jakby dziecko ludzić wrażeń blaskiem.
Uchodź ze mną, dziewico, ponad Niemna piaskiem

²⁵siolo (daw.) — wieś. [przypis edytorski]

Stoi klasztor, tam świętych obaczysz królowę,
Jej obraz jest do wiosny podobny obrazu;
Będziesz ją kochać, wieniec z róż krasí jej głowę,
Tak piękna, tak litosna, a kolumny z gładu
W każde święto okryją gałązki jodłowe.

ALDONA

Pójdę! pójdę za tobą...

HEJDENRICH

 Już się księżyc zniża,
W cieniach nocy Mindowe ścigać nas nie może.
Weź płaszcz krzyżacki, kaptur, zawieś znamię krzyża.
okrywa ją swoim płaszczem
Dzisiaj jeszcze w Wojsielka staniemy klasztorze.
Wojsielko, syn Mindowy, tygrys w szacie mnicha,
Ukorzy się przed świętą legata osobą.
Nie płacz, piękna dziewico! nie płacz, Pan Bóg z tobą!
O! prędko w oczach dziewic strumień łez osycha.

AKT IV

Sala ciemna w klasztorze WOJSIEŁKA.

SCENA I

TROJNAT, WOJSIEŁKO. Orszak MNICHÓW.

WOJSIEŁKO

Bracia, mówcie pacierze — oto w nasze progi
Nowy gość przybył, nowy klasztoru mieszkaniec.
Trojacie, porzuć zbroje, weź habit ubogi,
Za pasem bursztynowy zawieszaj różaniec,
Prędko, nie zwlekaj chwili.

TROJNAT

Błagam was na Boga!

Wojsielko, nie chcesz w grobie zakopywać brata.
Powróć mi wolność! wolność nad życie mi droga.
O Bogi! więc się za mną wieczna zamknij krata,
Życie pełne zwiędnieje w samym wieku kwiecie.
A ten świat! świat!

WOJSIEŁKO

I cóżes zostawił na świecie?

Ludzi? ja ich widziałem, oni mnie widzieli,
pokazując na miecz wiszący na murze
Ten miecz krwią był oblany... I bezpieczniej głowę
Złóżysz tu na kamiennej klasztoru pościeli,
Niż na łonie człowieka... Marności światowe!
Tu mniej marności, płyną godziny mniej chyże,
I ludzie tu się snują z zasępioną twarzą;
Ale ludzie ci milczą jak grobowe krzyże.
Chcą skarżyć brata, chyba przed grobem oskarżą.
Zakonnik ciemny, twardym miodem zapalony,
Mniej straszny od człowieka w miłosnej godzinie.
Lecz ty żądałeś władzy? żądałeś korony?
Będziesz ją miał... Postrzyc go!

MNICHY sadzają TROJNATA na ławce kamiennej i przystępują do postrzyżyn.

TROJNAT

Nim chwila przeminie,

Te nożyce mnie wiecznie rozdziela ze światem.
Błagam cię, Wojsielku! jesteś moim bratem...

WOJSIEŁKO

Jestem mnichem... O! bracia, zapalcie gromnice,
Niech wiecznie pochwalone będzie boskie słowo.
Trojacie — podnieś czoło! rozjaśń blade lice,
Śmieć się — a my pieśń będziemy śpiewali grobową.
Klasztor jest ciemnym grobem — tu wiara określi
Wszystkie twoje uczucia, zniknie zawiść czarna.
Tu zapomnij o myślach... gdy masz jakie myśli,
Powiąż je razem z krzyżem jak różańca ziarna.
Wiecznie ograniczony murami ciemnymi,
Gdy zgaśnię ta pochodnia, ty zgaśniesz na ziemi.
Twoja prośba litości mojej nie obudzi.
Ja byłem — byłem niegdyś tygrysem dla ludzi,
I jeszcze raz nim będę... Stańcie tu wokoło...
Patrzcie, litość wzbudzają te włosy trefione,

Co w tysiącznych pierścieniach spadają na czoło.
Przystąpcie, mnichy! włóżcie mu świętą koronę.

MNICH ostrzyga TROJNATOWI pierścień włosów.

TROJNAT

O świat! świat!

WOJSIEŁKO

Pierścień włosów spalić w kadzielnicy,
Jest to dar serca, co się poświęca dla Boga.

TROJNAT

Te włosy twardą stalą przetarte przyłbicy,
Przyłbicy, która była postrachem dla wroga,
Spadną pod nożycami, jak za ciężkie winy...
O świat! świat!

WOJSIEŁKO

Dalej, bracia, kończyć postrzyżyny...
wchodzi HEJDENRICH i ALDONA zakryta całą krzyżackim płaszczem
Któż to?

HEJDENRICH

Papieski legat i ksiązę kościoła...

WOJSIEŁKO

Aż do ziemi pokorne uchylamy czoła...
Panie! uświęć ten klasztor łaskowości względem,
Właśnie dzisiaj zebrani w tem ustroniu cichem
Byliśmy wyświęcania zajęci obrzędem.

HEJDENRICH

Cóż to? Trojnat! maszże²⁶ ty wolę zostać mnichem?

TROJNAT

Na moje wybawienie niebo cię przysyła,
Ja nie mam! nie mam woli — tu mną rządzi siła.
Oto gwałtem wiedziony do stopni ołtarza
Zalewałem się łzami...

HEJDENRICH

I któż się poważa
Przed ołtarze niechętnie prowadzić ofiary?

WOJSIEŁKO

To za wolą Mindowy.

HEJDENRICH

Ja mam wyższą wolę.
Uwolnić go natychmiast! albo święte kary
Jak gromy spadną na was zebranych w tem kole.
Kłątwa! kłątwa na klasztor! już wasze modlitwy
Posłane nie ulecą aż do Boga tronu.
Wasze pacierze ściągną nieszczęścia dla Litwy,
W proch się rozsypią mury waszego zakonu;
Znamię przekleństwa nosić będziecie na twarzach,
Nikt zmarłych nie pogrzebie, trumny nie poświęci;

²⁶*maszże* — konstrukcja z partykułą *-że*; znaczenie: czy masz. [przypis edytorski]

Kwiaty leśne porosną na waszych ołtarzach,
Na waszych murach spocznie Anioł niepamięci...
Ha! zadrżeliście, mnichy? chciałem, byście drżeli...
Podnoszę klątwe — moja przytomność jest darem,
Darem dla was. Ja przez noc odpocznę w tej celi,
Wy zaś idźcie się modlić i złotym pucharem
Pijcie za moje zdrowie... Tyś wolny, Trojnatcie.

TROJNAT

Więc żegnam cię, Krzyżaku! żegnam ciebie, bracie!
Bracie Wojsielku, będę pamiętał o tobie.

Odcodzi — po chwili WOJSIEŁKO i mnichy, oddawszy ukłon legatowi, oddalają się.

HEJDENRICH

O! lepiej Trojnatowi na świecie, niż w grobie —
Dla Mindowy wskrzesiłem zaciętego wroga,
Pomści się za mnie... Z dala słyszę mnichów śpiewy,
Za legata modlitwy wznoszą się do Boga.
Wzbuzdam to morze mnichów i uśmierzam gniewy...

Odpocznij tu, Aldono... Nieme obłąkanie
Wyrte ma na twarzy, nie wyrzekła słowa.

ALDONA siada w głębi

Noc głęboka, nieprędko zabłyśnie świtanie...

Jaka wokoło cichość panuje grobowa.

O Bogu zapomniałem wśród światowej wrzawy.

Ja! zakonnik — i po cóż mieszam się do świata?

Dla czegoż przypasałem do boku miecz krwawy?

Ubiegła dni połowa, mnogie przeszły lata,

A ja pierwszy raz myślę!... o! jak straszne męki

Mysleć...

słychać dzwon klasztorny

Klasztornych z dala dzwonów słyszę jęki...

Kiedys... może i prędko... dla mnie dzwon uderzy...

I cóż czynić? modlić się?... niech się modlą ludzie!

Zapomniałem modlitwy, nie umiem pacierzy,

A jednak... nieraz, nieraz w udanej obłudzie

Klęczę, całuję zimne podłogi kościoła.

Krwią skalany, mgłą czasu osłoniony ciemną,

Jestem wyższy nad ludzi, dla czegoż przede mną

Aż do ziemi pokorne uchylają czoła?

Mnie uczcili — uczcili szatana w człowieku!

po chwili

Jestem ostatni z ludzi! gdy wieki przeminą,

Będą mnie pokazywać jako widmo wieku:

Mnich i zabójca ludzi. — Ciemna mar drużyno!

Czemuś mnie otoczyła? precz! precz blade duchy.

Oto chwila myślenia! oto chwila skruchy!

Precz, szatanie! nie jestem już twoim w tej chwili.

Już dno odkryłem w prawdy zatrutym kielichu...

po chwili, coraz gwałtowniej

Lecz po co ta dziewica? po co ta dziewica?

Zastanów się nad sobą, zastanów się, mnichu!

Litość w tobie wzbudzają ukraszone lica,

Ludzie jej nie wzbudzili!... Już dusza wyrwała,

Włos osiwał, ja grzeszę... Precz stąd, nieszczęśliwa!

Ty mnie wiedziesz do zbrodni, tyś mnie obłąkała!

Szatan w tobie zwodnicze ponęty ukrywa!...

Precz! precz! ona nie słyszy — dotknąłem się dłoni
I ogień mię pożera... Aldono! Aldono!
Weź ten sztylet, zabij mnie... Moje zmysły płoną.
Zabij mnie! zabij!... Boże! w tej cichej ustroni
Tyle zgryzot... Precz! idź się błąkać w lasach Litwy!
O nie, zostań! nie mogę rozłączyć się z tobą.

ALDONA

Słuchaj, naucz mnie modlitwy!
Okryta czarną żałobą
Będę się modlić...

HEJDENRICH

Nędzna, mów *Ave Maryja!*
Uciekaj stąd! nieszczęsna! ona mnie zabija!
Chodź ze mną, uciekajmy! te sklepienia choru
Spadną na nasze głowy — patrz, już drżą filary.
Kocham ciebie, Aldono! lecz w murach klasztoru
Nie śmiem tego powtórzyć — patrz! te krwawe mary
Męczenników rzucają już obrazów płótna,
I stoją tu przede mną — ożyły obrazy...

ALDONA

Róża grobowa, smutna,
Okryła mogił głazy,
Usypia liści szelestem;
A on śpi w grobie! a on śpi w grobie!
Cha! cha! powiem tobie,
Czem byłam dawniej — teraz już nie wiem, czem jestem?

HEJDENRICH

Obląkana... Mnich jakiś do tej sali zmierza.
wchodzi MINDOWE w habitie mnicha, z zapuszczonym kapturem
Z czem tu przychodzisz, nędzny klasztorny żebraku?

MINDOWE

Z rozgrzeszeniem.

HEJDENRICH

Dla kogo?

MINDOWE

Dla ciebie, Krzyżaku.

HEJDENRICH

Wiesz, kto ja jestem? Komtur i legat papieża.

MINDOWE

Wiesz, kto ja jestem?

HEJDENRICH

Może klasztoru posłaniec,
Co zbiega okolice i prosi jałmużny?...
Oto masz dar obfity.

Rzuca mu pieniądź.

MINDOWE

Tyś mi jeszcze dłużny
Jednym pacierzem... patrzaj! oto mój różaniec...
wyjmuję miecz spod habitu
Z takim różańcem będziem odmawiać modlitwy.

HEJDENRICH

Precz, mnichu!

MINDOWE

zrzuca ubiór mnicha

Mnich już odszedł — został ksiązę Litwy.

HEJDENRICH

dobywa miecza

Już stąd nie wyjdiesz księciem!

Biją się — wpada WOJSIEŁKO i mnichy z pochodniami.

WOJSIEŁKO

Boże! Wielki Boże!

Mój ojciec?... ojczel! ojczel! skąd ta wściekłość sroga?
Na kogoż miecz podnosisz w święconym klasztorze?
Jest to poseł papieża! jest to poseł Boga!
Mnich niezachwianej wiary, pobożny i święty.
Będziesz wyklęty, ojczel, i klasztor wyklęty.

MINDOWE

Poznaj go, synu, tego papieskiego posła.
Święty? dobrego nabył do świętości prawa!
Patrz na jego oblicze! ta postać wyniosła
Raz się płaszczy do ziemi, znów z ziemi powstawa,
Jak wąż w żelaznej łuski pierścienie uwita.
Raz jest nędznym grzesznikiem, znów świętą osobą,
Ta poczwara spragniona i nigdy niesyta,
Gdyby mógł lasy zabrać, zabrałby je z sobą.
Złotą ukrywa zbroję płaszcz z wełny ubogi...
Poznajcie posła — dobrze poselstwo odprawił!
Więcej zabijał ludzi, aniżeli zbawił.
Nie sam ujechał... patrzcie, to towarzysz drogi,
Myślicie, że to Krzyżak pokorny i cichy?
Odkryjcie jego szaty!... Skamienieli mnichy!
Patrzcie! on z tą dziewczicą uchodził do piekła.

WOJSIEŁKO

sluchał z natężeniem słów MINDOWY i rozerwał różaniec, który trzymał w dłoni,
ziarna posypały się po ziemi
Otoczyć wejścia!... Ojczel, patrz! różaniec złoty
Pękł w drżącej wściekle dłoni... płonę ze sromoty²⁷.

HEJDENRICH

Precz stąd! precz stąd! mnichów zgrajo wściekła!
Pogardzam waszą zemstą! zapęd marny, płonny.
Oto się ciemnym tłumem napelnia komnata,
Ja rzucam miecz na ziemię, sam wyjdę bezbronny,
I nikt się tknąć nie waży osoby legata;

²⁷ *sromota* (daw.) — wstyd, uczucie pohańbienia. [przypis edytorski]

O tyle jestem wyższy nad te podle tłumy.
Wychodzę... wam przekleństwo zostawuję Boga!

MNICHY rozstępują się, HEJDENRICH wychodzi.

WOJSIEŁKO

Któż widział tyle zbrodni razem z tyłą dumy?
Wyznaję, mnie samego ogarnęła trwoga,
I ty milczałeś, ojcze...

MINDOWE

Dziwi mnie odwaga.

Gdzie Trojnat?

WOJSIEŁKO

Przez legata został uwolniony.

MINDOWE

Trojnat wolny! o nieba, on pragnie korony!
Zły los moje zabiegi niszczy i przemaga.
Wyście go uwolnili... O! mnichy przeklęte,
Miło wam szeptać pacierz po murach zakonu,
Na łonie bezczynności wiodąc życie święte,
Lub dzwonić po umarłym, a słysząc jęk dzwonu,
Razem z dziedzicem z cudzej radować się śmierci,
Że wam znów grosz za pogrzeb wpłynie do karbony.
Z ziemią ja kiedyś zrównam ten wasz gmach święcony,
Was samych wplotę w koło, rozsiekam na ćwierci.

MNICH I.

Tobie służymy, Panie, służąc naszej wierze,
Za ciebie co dzień mnogie mówimy pacierze.
Obraliśmy patronkę — na jednym z ołtarzy,
Kędy Solimskiej Matki boskiej malowidło,
Stawialiśmy sześć wielkich złocistych lichtarzy,
I tyleż świec z żółtego wosku — i kadzidło.
Lecz jeśli modłów naszych nie miała na względzie,
Odtąd inna patronka stróżem Litwy będzie;
Odtąd ołtarzom *Panny Maryi z Ankony*
Powierzamy los Litwy i straż twej korony.
Lecz ołtarz jej ubogi.

MINDOWE

Skarbu nie wycieńczę,

Bogacąc nowej dzisiaj patronki obrazy;
Znam jej łaskę i za nią sowicie odwdzięczę.
A mając do Maryi Solimskiej urazy,
Chcę, żeby wszystko złoto i drogie kamienie
Przeszły odtąd na ołtarz Maryi z Ankony...
Oto niedługo słońca zabłysną promienie,
Może się zdrada wciska w mój gmach opuszczony;
Wracam do zamku śledzić podstępny Litwina.
Aldono, co krzyżackie ukochałaś zbroje
W nadziei, że Malborga okraszysz pokoje,
Dziś wrócisz do ciemnego zamku poganina.

MINDOWE wychodzi z ALDONĄ. MNICHY, szepcząc pacierze, rozchodzą się po celach.

SCENA II

Noc. Las sosnowy.

LUTUWER

leży pod drzewem

Już się do nowogrodzkich zamków nie dostanę.
Rycerze mnie odbiegli — umrę! umrę w lesie!
Jutro spłonę na stosie, wiatr prochy rozniesie.
Miecz krzyżacki głęboką zadał w piersi ranę,
I Krzyżak, co ugodził, miecz zostawił w ranie,
A ja ten miecz poznałem — okropne poznanie!
Na nim godło Dowmunta. — Ach gdzież jest Mindowe?
Powiem mu... Och! och! konam, do zawarcia powiek
Pomóżcie cichym szmerem gałęzie jodłowe.
Konam w rodzinnych lasach.

MINDOWE wchodzi, za nim ALDONA.

MINDOWE

Ha! cóż to za człowiek?

Zraniony — krew na wrzosach!

LUTUWER

wyciągając ręce

O Panie! o Panie!

Przybliź się — tajemnica...

MINDOWE

To ty, Lutuwerze?

LUTUWER

Konam!...

MINDOWE

I tajemnicę odkrywa skonanie.

Jakaż to tajemnica?

LUTUWER

cicho

Królu! w krzyż nie wierzę.

Nie mam wiary — i krzyż mię nie może przekonać.

MINDOWE

Skonaj bez wiary...

LUTUWER

Panie! panie, daj mi wiarę!

Jakąkolwiek, nie mogę tak bez wiary skonać.

Przyjąłem chrzest, gdyś kazał — dzisiaj Bogi stare

Wołają mnie! wołają! każ mi wrócić.

MINDOWE.

Każę.

LUTUWER

Jodło, tyś moim Bogiem... Oto Litwy gromy

W proch obróciły złote Krzyżaków ołtarze.

Od twoich zamków niższe dziś krzyżackie domy.

O straszny! straszny byłem, gdy na mnichów głowy

Ciskałem oszczep — zakon czoła nie podniesie...

MINDOWE
odwraca się
Co to za stuk?

LUTUWER
O panie! to nic — to po lesie
Litwini tną gałęzie na mój stos grobowy.
Czy to mi rosa spadła na czoło!

MINDOWE
Łza moja...

LUTUWER
Od dzisiaj będzie rosą rdzawieć starca zbroja,
Jak za tymi chmurami mgli się blask księżycy,
Jeżeli jej od rosy wnuki nie ustrzegą.
Och! panie, jak mi cięży jedna tajemnica!
Przekniesz! nie wypełniłem rozkazu.

MINDOWE
Którego?

LUTUWER
Och! zabójstwa...

MINDOWE
zimno
Którego?

LUTUWER
On żyje.

MINDOWE
Kto taki?

LUTUWER
coraz słabiej
Nie pomnę już imienia, muszę przypominać.
On mnie zabił, chcę przekląć, on walczył z Krzyżaki.
Nie pamiętam imienia — nie mogę przeklinać.
Och! och! och!...

Kona.

MINDOWE
Skonał... zimny... Patrzę na twarz bladą,
I zamiast starca rysów z uwiędłym wyrazem
Widzę rysy dziecięcia; wychowani razem,
Ja go dzieckiem widziałem. Dziś go na stos kładą.
wchodzą żołnierze
Litwini — nieście za mną Lutuwersa zwłoki
Do zamku Nowogródka. Tam wzniesć stos wysoki.

Odcchodzi, dając rozkazy, za nim wynoszą ciało LUTUWERA.

SCENA III

Świątynia pogańska w nowogródzkim zamku.

ROGNEDA
przy ołtarzu sypie kadzidło

Boże piorunu! rzucam dla ciebie kadzidło!
Wonny się bursztyn pali.
Niechaj twoje mgliste skrzydło
Białowiejskie puszcze wali;
Zostaw tam lasy ogniem zapalone gromu.
Przybywaj! przybywaj, Boże!
Wszystkie duchy do książąt przybywajcie domu,
Nim wasze ciemne twarze jasne rozmgli²⁸ zorze.
Już słyszę... jako szumi wzdęta nawałnica,
Kiedy sosny druzgota²⁹ Boga wichru ramię;
Z takim szumem wir duchów przy blasku księżycy
Płynie topi się i łamie.
Matka królów was wita!
Oto dla was ofiary
Rzucam w kadzielnic żary.
To dla Bogini wiosny — ten kwiat, co rozkwita,
A to dla Boga zimy — ten kwiat, co usycha,
A to dla Boga piekieł — brylant z krzyża mnicha.
po chwili
Rozwidniają się duchy w mrocznym kadzidl dymie.
Bogi! syn mój do dawnej znów powrócił wiary,
Na waszych zgłiszczach setne zapali ofiary.
Mindowe... syn mój... z dumą powtarzam to imię!
Mindowe! czy słyszycie? powiedzcie mi, Bogi,
Czy on będzie szczęśliwy? czy długo los błogi
Utrzyma go na tronie? czy przekleństwa moje,
Które niegdyś ściągnęła gorzka jego wina,
Nie zaszkodzą mu w życiu? przeklinając syna,
Bałam się ich spełnienia i teraz się boję.
Mówcie! lecz serce własnym modłom nie dowierza,
Już mi braknie na wasze zakłęcie wyrazu.
Mówcie!

GŁOS Z OŁTARZA

Mindowe zginie od ręki rycerza,
Który poległ zabity z Mindowy rozkazu.

ROGNEDA

To był głos ludzki!... nie, nie, to są boskie słowa!
Bogi, czemuż tak nagle znikacie przede mną?
Daliście mi odpowiedź okropną i ciemną.
Zniknęli, znów mnie ciemność okryła grobowa.
To może natężone zmysły mnie uwiodły.

Oddala się. — TROJNAT i HEJDENRICH wychodzą spoza filarów, gdzie byli ukryci.

TROJNAT

Rogneda za Mindową zasyłała modły,
Nie można na nią liczyć — to matka...

HEJDENRICH

Trojnacie!
Słyszałeś, jaką dałem odpowiedź z ołtarza?
Pierwszy raz legat zasiadł w takim majestacie;
Pierwszy raz posłańcowi papieżów się zdarza
Dawać wyrok przez usta pogańskiego boga...

²⁸rozmglić — zasnuć mgłą. [przypis edytorski]

²⁹druzgota — dziś: druzgoce. [przypis edytorski]

Lecz Mindowe za nami z klasztoru przybędzie,
Nie wie, że w zamku znajdzie ukrytego wroga;
Gdy walczy w Prusach, Krzyżak stolicę zdobędzie,
I za wszystkie poprzednie zdrady mi zapłaci...
Panie! na twe rozkazy mam dwudziestu braci,
A każdy zbrojny mieczem i krzyżem i tarczą.
Teraz, gdy na Krzyżaków wyszli wojownicy,
Te małe siły w naszych zamiarach wystarczą;
Potem miodem znęcimy zmienny lud stolicy.

TROJNAT

Z nocą trzeba otoczyć zamek z każdej strony,
Ja sam się wkradnę z mieczem w znany gmach zamkowy
Zglądę dzieci, by przez nich nie stracić korony.

HEJDENRICH

A Mindowe?

TROJNAT

Kto inny knuje śmierć Mindowy.

HEJDENRICH

Lecz, książę, gdy zasiądziesz w litewskiej stolicy,
Czy wspomnisz, że ci Krzyżak dopomógł w zamiarze?

TROJNAT

Wniosę ołtarz...

HEJDENRICH

O! niechaj w proch padną ołtarze!
Ale nie wąż się wdzierać do pruskiej dzielnicy,
Nie wąż się...

TROJNAT

Tak, zadosyć uczynię twej chęci,
Usługę waszę³⁰ w wiecznej zachowam pamięci.
Idźmy! idźmy! Mindowę już w ręku trzymamy,
Idźmy otoczyć zamek i osadzić bramy.

³⁰waszę — dziś: waszą. [przypis edytorski]

AKT V

Sala w pałacu MINDOWY.

SCENA I

MINDOWE, ROGNEDA, siedzi na przodzie sceny.

MINDOWE

Matko! próżna ucieczka, w każdej zamku bramie
Widzę, błyszczą z daleka buntowników zbroje.
Jak tygrys w klatce, chyba mury te rozłamię.
Nigdy się nie bał śmierci — teraz się nie boję,
Lecz rozpacz ogarnęła, wściekłość mnie porywa.

ROGNEDA

O synu mój! nie umrze ten, kto Bogów wzywa,
I kto z ufnością boskim wyroczniom zawiera.
Słuchaj.... nie możesz zginąć jak z ręki rycerza,
Który poległ zabity za twoim rozkazem.
Ufaj i śmiało ludzkim pogardzaj żelazem,
Chyba umarli wstaną...

MINDOWE

Kto? te mnichów tłumy,
Którzy poszli do piekła... Kto? te Niemcy harde,
Którzy z życiem wrodzonej pozbyli się dumy.
Dla żywych i umarłych równą czuję wzdargę,
Umarłych się nie lękam...

ROGNEDA

Lecz Dowmunt?

MINDOWE

Śpi w grobie.
Gdyby ci wstawać mogli, których grób pokrywa,
Nie śmiałyby się żony ubrane w żalobie,
Ani dziedziców radość byłaby tak żywa.
Matko — i ja nie wrócę, gdy dziś w grobie zasnę.
O! zamku, co przetrwałes długie wieków burze,
Ciebie najprzód powita jutro słońce jasne,
Ja ciebie żegnam.... Zamku na wysokiej górze!
Byłeś ty gniazdem orła, orzeł ciebie wślawił,
W tobie zasypiał, w tobie zwykł łupy pożerać,
I nieraz cię krwią ofiar niewinną zakrwawił;
Ale czyż orzeł w gnieździe powinien umierać?

ROGNEDA

Serce rozdierasz, synu.

MINDOWE

Rozdzierałem serca.
Bezbożny, zbójca, tyran, obłudnik, morderca:
Jedna z tych zbrodni ludzkie wypali sumienie,
Jam wszystkie spełnił — zimno — znużony po zbrodniach
Głębiej teraz spać będę i w grobowe cienie
Przejdę przy jasnych wiosek krzyżackich pochodniach.
Ach matko! ciężkie, ciężkie było moje życie,
Czułem, choć twarzą boleść wskazywałem rzadko.
Nikt mnie nie kocha!...

ROGNEDA

Słyszysz tego serca bicie?
Kochałam cię...

MINDOWE

A jednak przekłęłaś mnie, matko!

ROGNEDA

Nie masz ty serca, synu! on mi przypomina!
Przekleństwo zapomniane!

MINDOWE

Tu czara nalana
Słodkiem winem, truciznę przymieszam do wina.
sypie truciznę
O matko! tu Aldona idzie obłąkana.

Wchodzi ALDONA i w obłąkaniu zdaje się kogoś prowadzić za sobą.

ALDONA

Chodź tu za mną, Dowmuncie, w tej sali tak głucho,
I ty za głośno stąpasz... słyszy moje ucho
Ciężkość twoich odetchnień — szelest twojej szaty...
po chwili

Tam na grobie rosną kwiaty,
A w grobie?... grób ten dwoje kochanków przykryje.
po chwili

Chodź za mną, daj mi rękę, jak twe serce bije?
Bije zanadto głośno, Mindowe usłyszysz!
Czego tak głośno stąpasz? w pałacowej ciszy
O sklepienie się każde westchnienie roztrąca.
I uśmiech taki zimny — i dłoń taka drżąca.
idzie do okna

Czemu tak wcześniej? czemu tak wcześniej?
Już mię porzucasz, drogi mój! miły!
Jeszcze gmach cały spoczywa we śnie,
Ledwo wieczorne gwiazdy zaśniły.
Lecz oko twoje moich unika
I łzami smutna błyszczą źrenica.
Czy cię tak smuci ten głos słowika?
Czy cię tak smuci ten blask księżycy?

MINDOWE

Nieszczęśliwa... więc dam jej zatrute napoje...
I któż by z ludzi sądził, żeby serce moje
Miało tyle litości?
podaje ALDONIE czarę

Dowmunt ci przysłała
Ten napój, wypij, zaśniesz...

ALDONA

z uśmiechem

To Dowmunt?...

MINDOWE

Wypiła...

ALDONA

Noc była ciemna i chłodna,
Czułam, jak się myśl moja rozdzielała ze mną
I mowa z wątkiem myśli stała się niezgodna.
Straszna to była chwila, jeszcze w noc tak ciemną.

Lecz dawniej, kiedyś — w tej samej dobie,
Była straszniejsza chwila w tej sali...

Aldono! tyś pobladła — Aldono, co tobie?

Nic mi, mój luby... czy słyszysz dźwięk stali?

Chroń się; o Boże! wyłam okien kraty...

śmieje się, z obłąkaniem

Tam na grobie rosną kwiaty,

A w grobie...

śmieje się dziko

Aldono! tyś pobladła — Aldono, co tobie?

Nic mi, mój luby... bywaj zdrow na wieki!

Wychodzi zamysłona.

MINDOWE

Niech prędko sen śmiertelny zamknie jej powieki...

ROGNEDA

Słyszę jakieś stąpania — synu! synu drogi!
Patrz, oto klucz od świątyni — przez te drzwi komnaty
Uchodź — tam będą bronić wielkie Litwy Bogi,
Tam w ołtarzu odemkniesz potajemne kraty,
Jest wyjście do ogrodu, kędy lampa świeci...
Zapomnij przekleństw.

MINDOWE

wskazując na jedne z drzwi

Matko! tam! tam moje dzieci!...

Wychodzi innymi drzwiami.

ROGNEDA

sama

Poszedł... ostatnich jeszcze kroków szelest słyszę?
I te już nikną... poszedł — wszędy grobu cisze...

po chwili

Gdzież jestem? czy młodości wróciła godzina!
Wszyscy są tu koło mnie — księżęca rodzina
Otoczyła mnie wkoło. Nie są to obrazy,
Które z płótna się patrzą nieruchomym wzrokiem;
Widzę ich — na obliczu czas nie wyrzył skazy,
Nie zakryli się żadnym posępnym obłokiem.
Jak wczoraj pożegnani.

mówi do otaczających ją duchów

Ryngolcie! mój mężu!

Siądź tu przy mnie... Patrz, jak ta dziecina na łonie
Uśmiecha się i w twoim podoba orężu.

Nie rusz miecza, Mindowe, okaleczysz dłonie.

Masz kwiatek, baw się z kwiatem, dziecię, duszo moja!

Ty się uśmiechasz, mężu — Ryngolcie kochany.

słychać szcęk broni

Broń jęknęła — Ryngolcie, czy to twoja zbroja

Zajęczała tak smutnie? czy miecz spadł ze ściany?

Ty znikasz, pójdę z tobą — nigdy się nie chwiałam,

Czy przyjmiesz mnie do grobu? czy przyjmiesz?
przez kilka chwil milczy zamysłona — TROJNAT ze sztyletem w ręku, blady, przechodzi przez głębię sali — i wchodzi do pokoju dzieci przez drzwi, na które MINDOWE wskazał, oddalając się

Słyszałam!

Tak, to on był!

MINDOWE wraca.

MINDOWE

Kto matko? kto matko!

ROGNEDA

z zadziwieniem.

Mindowe?

Po coś tu przybył! po co szukasz tu schronienia?
Uciekaj! miecz ukryty spadnie na twą głowę.

MINDOWE

Nikogo tu nie widzę oprócz mego cienia,
Który po raz ostatni pada na te ściany.
Matko, widać nieszczęściem umysł masz zbłąkany.
Próżna ucieczka, losy niechaj się uiszczą.
Byłem w świątyni, zewsząd zdradne miecze błyszczą.
Czy był tu kto?

ROGNEDA

Gdzie Trojnat? Trojnat tu przechodził.

Zdaje się, że widziałam sztylet — we krwi brodził.

MINDOWE

Gdzie Trojnat? Matko moja! gdzie Trojnat — on zginie.
Chciałbym ukarać sprawcę niegodnego czynu.
Matko, powiedz! ach powiedz! nim chwila przeminie,
Będzie za późno...

ROGNEDA

z rozpaczą

Ja go nie widziałam, synu!

Nie lękaj się — nie zginiesz od Trojnata dłoni,
Siła wyroczni ciebie od zgonu zasłoni;
Chyba umarli wstaną, chyba Dowmunt wstanie.

MINDOWE

O matko! oby prędzej zabłysło świtanie.
Zaledwo się od wschodu rozwidnia noc ciemna,
Srebrne mgły się podnoszą. Zda mi się, że słyszę,
Jak smutno szumią wody błękitnego Niemna,
Jak pośępnie litewskim borem wiatr kołysze.
Matko, czujesz przez okna tej gotyckiej sali
Kwitnących jodeł płynie balsamiczne tchnienie.
O Litwo moja! syn twój na ciebie się żali,
Zdradzasz go. Niech już słońca zabłysną promienie.
Nie wytrzymam, tak srodze duszę moje³¹ nęka
Ta nad głową z sztyletem zawieszona ręka.

³¹moję — dziś: moją. [przypis edytorski]

Podczas ostatnich słów wchodzi DOWMUNT w krzyżackiej zbroi, z zapuszczoną przyłbicą. ROGNEDA do końca aktu siedzi nieporuszona.

DOWMUNT

Zapłaciłbym krwią moją tak podle wyznanie,
Boisz się umrzeć — zgonu boisz się, tyranie!
Płacz i głoś żal za życiem niewiesticami słowy,
Nakarmię dziką zemstą bojaźnią Mindowy,
Ujrzę płacz rzewny dziecka.

MINDOWE

To Krzyżak! strach marny.

Dzieci tylko przeraża zbroja i krzyż czarny,
Broń się...

biją się i po długiej walce zastanawiają się³² oba

A więc innego użyjmy sposobu.

Oba odrzućmy zbroje — ten, kto mnie zabije,
Musi wprzód wejść do grobu, potem powstać z grobu.

DOWMUNT

Pomnisz Dowmunta!

MINDOWE

Skonał.

DOWMUNT

podnosi przyłbicę

Już zmartwychwstał, żyje.

Patrz, kto ja jestem!

MINDOWE

Matko! matko! mąż Aldony

DOWMUNT

O Boże! mąż Aldony! tak jest, mąż Aldony!
Broń się, nieszczęsny! cała wściekłość mi wróciła.
Odemszczę w krwi tyrana nieszczęścia mej żony.

MINDOWE

Więc i śmierć jej odemścij.

DOWMUNT

Jak to? ona żyła!

I choćby serce uschło, ją mój wzrok ożywi,
Będziemy jeszcze razem, będziemy szczęśliwi,
Jak dziecka strzec jej będę i osłodzę płacze.
Powiedz, że ona żyje! wszystko ci przebaczę,
Nawet tę wieść ostatnią okropną i ciemną.

MINDOWE

Ona piła truciznę, zginie razem ze mną.

DOWMUNT

przebija go

Ty prędzej zginiesz! Boże! Aldona! Aldona!

Wybiega.

³²*zastanawiać się* — stanąć, zatrzymać się. [przypis edytorski]

MINDOWE

opiera się o filar sali

Krew mi płynie strumieniem z rozdartego łona.
Matko moja! chodź, zamknij! zamknij oczy syna.
Jak się ciężką wydaje ta żelazna zbroja,
Ten miecz okropny mrozem krew mi w żyłach ścina.
Czyżes mię opuściła? matko! matko moja!
Przekleństwo wam! o mnichu! mnichu, precz mi z krzyżem.
Na tron nieście, a w mnichy Trojnata postrzyżem.
A ty po co nade mną szepcesz te pacierze?
Boże mój — Boże, ciągle odzywa się we mnie,
Precz, mnichu! sen przerywasz, niech boleść uśmierzę,
Niech zasną! och, niech zasną! daremnie! daremnie!
W strasznych bolach o wszystkim w świecie zapominam,
Świat i siebie przeklinam — i dzieci przeklinam.
Wszystkich przeknę. — O matko! gdzie są moje dzieci?

TROJNAT wychodzi z dzieci pokoju ze sztyletem, blade.

TROJNAT

Nie, tu nie ma nikogo — lampa tylko świeci.
Gdzież ta korona? gdzież jest? zabić bez nagrody.
Gdzież jest moja korona? gdzie purpura księcia.
Jak mi ciężko — okropnie...
patrzy przez okno

Słyszę ranne chłody,
Spojrzę na ziemię, róża jest jak twarz dziecięcia,
Spojrzę na niebo, księżyc jest jak twarz dziecięcia,
Wszystko mi przypomina. Raz pierwszy krew leję,
Potem przywyknę — teraz pot się sączy z czoła.
Noc straszna. Włos od zgryzot przez noc mi zbieleje.
Jakiś szmer słyhać — może to mnie dziecię woła?
Czy wrócę ich dokonać? Nie, tak mi się zdało.
Ciemno lampa płonęła, jedno z dzieci spało
Po płaczu utulone jak na łonie matki,
I przez sen niespokojne marzyło wyrazy;
Drugi już się przebudził — i wołał o kwiatki,
I niewyraźne dawał piastunce rozkazy;
Potem nagle zapłakał, gdy żadnej nie było,
I jakby mu się jeszcze coś straszego śniło,
Jeszcze zapłakał — jęknął — znów cicho w komnacie,
I jeszcze — jeszcze jęknął.

MINDOWE

Trojnacie! Trojnacie!
Skończ! skończ! przekleństwo tobie! o boleść straszliwa!
Mocniejsza teraz, kiedy życie dogorywa.
Gryzłbym z jękiem te twarde kolumny marmuru.
Przeklinam ciebie — matko, ty przeklnij mordercę!
Twych przekleństw ja doznałem. Boleści tortury!
O, gdyby prędzej skończyć! przebij mi to serce,
Lecz nie tym mieczem, którym zabijałeś dzieci,
Precz! precz! czuję, duch z jękiem ostatnim uleci.
Och! och! och!

Kona. DOWMUNT wpada prędko, prowadząc za sobą obłąkaną ALDONE.

DOWMUNT

Ach przemów! przemów do mnie, o droga Aldono!

ALDONA
śpiewa z obłąkaniem

Oto złotą osnową
Winie mi się wrzeczono,
A ja śpiewam dziecinie:
Jeśli się nic uwinie,
Uwieńczona koroną,
Będiesz kiedyś królową;

przestaje śpiewać
Jeśli się przerwie — pieśń ci zaśpiewam grobową.
Pamiętam, tak mi niegdyś piastunka śpiewała,
Czy się ta nic uprzędła? czyli się urwała?
Nie wiem — już nie pamiętam, to tak dawno było.

DOWMUNT
z rozpaczą
Czy ty mnie znasz, Aldono?

ALDONA
zimno
Tak, myśmy się znali
We śnie. Tyle mi twarzy na świecie się śniło,
Któż sny pamięta.

DOWMUNT
Lampa tak ciemno się pali,
Dlatego nie poznała.
bierze lampę i z nią przystępuje do ALDONY
Patrz! twój Dowmunt żyje.
Stoi przed tobą. Patrzaj! choć nieszczęście zmienia,
Nie zmieni rysów twarzy — zginął stróż więzienia,
Ja odzyskałem wolność...

ALDONA
Ach, jak mi wesoło!
Idę do ślubu, wianek zawieszę na czoło.
Jeden kwiat polnej róży
I dużo rozmarynu,
Niechaj mi szczęście wróży;
Dwie gałązki jaśminu
I jeden liść paproci.
Patrzaj! oto poranek blade niebo złoci.
I tak mi słabo — tak mi w oczach ciemno.

DOWMUNT
O luba! droga moja — chodź ze mną! chodź ze mną!
Nie płacz — czas wszystko zgładzi, zmysły ci powrócą,
Strzec cię będę jak kwiatu, otoczę kwiatami,
Żadne ponure myśli szczęścia nie zakłóca,
Łzy moje cicho będą płynąć z twymi łzami.

ALDONA
wpatrując się w DOWMUNTA, z uśmiechem
Dowmunt!

DOWMUNT

Ty mnie poznałaś?...

ALDONA

oglądając się

Jak tu ciemno w gmachu,
To kwiaty na podłodze...

DOWMUNT

Krew skalala głazy.
Chodź! chodź! oto ich twarze pobladły z przestachu.

ALDONA

śmiejąc się z obląkaniem

Cha! cha! ten śmiech mi łamie na ustach wyrazy.
I ból. Niech go uczuje głębiej. — Och! rozdziera,
Rozdziera mi wnętrzości. Wyrwij mi go z łona.
Już widmo ciemne myśli bladnie — obumiera.
I wszystko przeszło. Boże och! och! och!

Umiera.

DOWMUNT

padając przy niej na kolana

Aldona!

Wchodzi KRZYŻAK.

KRZYŻAK

do TROJNATA

Kapłan litewski panem Litwy cię ogłasza,
A lud radosnym krzykiem jego wybór święci.

TROJNAT

Nie gadaj do mnie... wszystko wygasło w pamięci.
Lecz głos dumy — sumienia boleści rozprasza,
Może o tem zapomnę, gdy włożę koronę.
Dowmuncie! chodź z tej sali...

DOWMUNT

Patrzaj na Aldonę,
Jaka blada, jak zimna — to Aldona!

TROJNAT

Blada?

Ach właśnie taka bladość była dzieci twarzy,
Tak były ciche, zimne... Okropna to zdrada!
Zabijać dzieci! dzieci! Ale mi się marzy,
Że jeden jeszcze westchnął... pójdę tam — zobaczę,
Nie, nie, to było tylko konających drganie.
Tyle razy słyszałem z ich kolebek płacze,
Nie dziw, że mi się marzą.

KRZYŻAK

Lud cię woła, Panie.

TROJNAT

Tak, prawda — lud mnie woła i na króla święci,
Matko! matko Mindowy! spełnione twe chęci.
Cóż to? nie słyszysz, matko?... Nic nie odpowiada.

Rognedo! twego syna ziemia dziś pokryje.
Rognedo? cóż ty milczysz?
zbliża się do nieruchomie siedzącej ROGNEDY
Przebóg! jaka blada,
Nieruchoma, skościła — zimna —
bierze ją za rękę
Już nie żyje.

1829.

PRZEDMOWA DO I. WYDANIA *MINDOWY* I *MARII STUART*

Ktokolwiek zechce przeczytać do końca dwa tomy niniejszych poezyj, przekona się, jak mało czytelnika sobą i własnymi uczuciami zatrudniam; usilnie kryłem się za osoby działające w powieściach, jeszcze mniej widać autora w dziełach scenicznych. Odczytując świeżo dramat *Mindowe*, wpadam na myśl, że pierwszym z zarzutów krytyka może być niedostateczność układu, drugim bezbożność, a oprócz tych zarzutów, iluż błędów wiersza nie wyśledzi oko wglądającego przez mikroskop gramatyka. Niech mi więc wolno będzie, uprzedzając krytyki, wyznaczyć, że sam czuję najlepiej wszystkie niedostateczności dramatu *Mindowe*, a części przynajmniej błędów starałem się w *Marii Stuart* uniknąć. Mamże jeszcze z szerszą otwartością postąpić? mamże wyznaczyć, że *Mindowe* jest najmłodszym z płodów w dwóch tomach zawartych, napisany przed trzema laty, wtenczas, kiedy autor miał lat... Ale nie, zamilczę o wieku autora, bo to byłaby nadto słaba i bezużyteczna obrona i może by słusznie jakie z pism peryodycznych polskich, naśladując „*Edinburgh Review*” — (tylko samo bardziej błahe i nad bardziej błahym pastwić się autorem) powiedziało: iż kiedy nie na tytule dzieła, to przynajmniej w przypisach o przywileje małoletnich upominam się. I tak *Mindowe* powinien był wiecznie w tece dziecinnej pozostać; wiecznie by w niej pozostał, gdyby nie dziecinne moje przywiązanie do kilku scen pierwszego aktu i do całego aktu trzeciego. Ależ i w akcie trzecim, na który niejako uwagę czytelnika zwrócić usiłuję, pozostało mi tu uczynić przykre może dla wielu innych, ale dla mnie mało ważne wyznaczenie. Jeden z literatów, który dawniej przebiegał sceny *Mindowy*, uczynił mi zarzut, że scena, gdzie *Mindowe* porównywa Litwę z krajem Krzyżaków, a bogactwa swoje z bogactwem zakonu, jest naśladowaniem mowy Litawora w ślicznej *Grażynie* Mickiewicza. Pisząc tę scenę, miałem tylko przed oczyma kilka miejsc z kronik, kilka miejsc z historii Karamzina, gdzie nieraz z upodobaniem czytałem o dawnym ubóstwie królów i kniaziów. Nieraz książę Tweru albo Nowogrodu, testamentem rozpisując swoje skarby, jednemu z synów kubek, drugiemu szatę jedwabną, trzeciemu łańcuch daje w spuściźnie. Takie homeryczne ubóstwo królów ówczesnych, podało mi myśl wzmiankowanej sceny, i aby ją uczynić zupełnie oryginalną, dosyć było kilka ostatnich wierszy o zamku przemazać, dosyć było wyrzucić wiersz:

Nie dbam ja o bogactwa, o złoto nie stoję.

I ten drugi:

A tu patrz, Lutuwerze, jak posępne gmachy.

Wolałem przecież scenę nietkniętą pozostawić i wyznaczyć, że bez upokorzenia dług myśli względem największego z naszych poetów zaciągam.

Dzisiejsi poeci muszą również jak dawniejsi w myślach spotykać się, a nawet częściej, bo malują wiernie naturę i serce człowieka; ta różnica tylko zachodzi, że dawniejsi naśladować chcieli i starali się, gdy drudzy przypadkowo naśladowują, ile razy tego uniknąć nie mogą. I gdybyśmy każde dzieło geniuszu rozbierać chcieli, czyż trudnem byłoby powiedzieć, że *Wallenrod*³³ sam jest szpiegiem *Coopera*³⁴, że opisanie charakteru *Wallenroda* jest opisaniem charakteru *Lary* lub *Korsarza*³⁵, z tą różnicą, że korsarz w napojach gorących ulgi nie szukał; że nareszcie, przystępując do drobniejszych szczegółów, krzyk *Aldony* umierającej w *Wallenrodzie*, jest krzykiem ostatnim i przeraźliwym *Pariziny*, a jednak pewny jestem, że autor zbliżenia obrazów nigdy nie dostrzegł i takie przystosowania, również jak błędy przez drukarzew popełniane prędzej w oko czytelnika, niż w oko autora wpadać mogą.

Ale z drugiej strony, ileż w tegoczesnych poetach nowych myśli? jaka moc zadziwiająca wynalezienia? słusznie *Cousin* w historii filozofii osiemnastego wieku powiedział: że

³³*Wallenrod* — tytułowy bohater powieści poetyckiej *Adama Mickiewicza* (1798–1855) *Konrad Wallenrod*. [przypis edytorski]

³⁴*Cooper, James Fenimore* (1789–1851) — powieściopisarz amer., swoją pierwszą powieść przygodową *Szpieg* napisał w 1820, a wydał w 1821 r. [przypis edytorski]

³⁵*Lara, Korsarz* — postaci tytułowe utworów ang. poety romantycznego *George’a Byrona* (1788–1824). [przypis edytorski]

wiek dziewiętnasty będzie bogatym w wielkich poetów, albowiem Bóg obfitą dłonią rozlał na ludzi nowe zasoby imaginacji; ale niesłusznie tenże pisarz dodał, że Bóg uczynił to jakoby dla wynagrodzenia ludzi za oschłość politycznych wypadków wieku; sądziłbym, że wiek ten będzie w wypadkach swoich poetycznym i że skarby imaginacji wylane zostały na świat celem usposobienia ludzi do wielkich czynów i przedsięwzięć, celem silniejszego popchnięcia dążności ludów.

Przekonany jestem na koniec, że wszelką bezbożność w słowach Mindowy odkrytą, uprzedzony chyba i płocho sądzący czytelnik na karb autora policzy. Trzebaż było, aby Mindowe w każdym słowie, lękając się obrazić czytelnika, obrażenia Krzyżaków lękał się? Wyrzeczenie się wiary, zerwanie z Krzyżakami, bulla papieska, w której Innocenty IV daruje królowi wszystkie kraje, jakie kiedykolwiek Mindowe mieczem pozyska na Danielu książęciu z Halicza, są to fakta z historii wyjęte. Te rysy były głównym zawiązkiem utworu, musiały więc pozostać, i śmiem dodać, że sceny te, jako żywcem z historii wydarte, są jedyną zapewne zaletą źle ułożonego obrazu.

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/slowacki-mindowe>

Tekst opracowany na podstawie: Juliusz Słowacki, Pisma, t. II, nakł. księgarni Gubrynowicza i Schmidta, Lwów 1880.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN. Utwór powstał w ramach konkursu "Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013", realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie "Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013". Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Antoni Małecki, Marta Niedziałkowska, Paulina Chormańska.

Okladka na podstawie: [Carla Brain@Flickr](mailto:Carla.Brain@Flickr), CC BY-SA 2.0

ISBN 978-83-288-0941-3

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na [stronie wolnelektury.pl](http://stronie.wolnelektury.pl).

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).